

JUTRO

Pavle Zidar

Skušal sem še enkrat zaspati. Sicer sem se pa zbudil samo toliko, da razen v sen, trd in neminljiv, ni bilo mogoče želeti kam drugam. Zanašalo me je kot ribo, a ne navzdol, k drobni, neposlušni glini, ki jo vzdiguje tok kakor kose megle. Drsel sem više, zmerom više, k budnosti, k zeleni, rdeči budnosti. Že se je v uho zadel šum papirja, s katerim je bilo prekrito okno. Suh, zoprni šum, neodjenljiv kakor veter, ki se pobira v marcu po njivah. Nekje zunaj pa je šumel dan in človeški glasovi so se zaustavljali na njem tako brez moči, ko da jih zaustavlja visoka trava. Čeprav blizu, so se mi zdeli daleč in nesmiselni kakor odmevi. Dan, ki je vrel za okni — vrel, da se je premikal celo pesek —, je ostal nem za klice ljudi. Vrgel mi jih je kdaj pa kdaj k postelji, posamez, klic za klicem. In nobeden od teh norčavih, zateglih glasov me ne bi bil spravil na noge. Zbirali so se ob zglavju kakor pupki, nori od veselja, da jih je našel dan. Da šumijo, da se prerivajo, da se izgublajo in da jih pozabljamo.

Zmerom več jih je bilo, pupkov! Dan, ko da je popustil pred njimi, ko da se je sesul ko vroč steber pepela. Hodili so čezenj in me skušali zbuditi v smisel, ki sem ga najmanj želel. Zdaj so bili že tako blizu, blizu očem in blizu rokam, da bi bil vsak umik jalov. Otipal sem veke s hrapavimi prsti, in ko da sem se dotipal luninih kraterjev, tako nabrekle so bile. In dan se mi je prikazoval kot ogromna, rumena podplutba s črnim robom. Visel je nad mano in ogovarjal ga je neznaten molj v stolu ali mizi. Zbiral sem prve besede, ko da mu bodo one ubranile, da ne bo zašel nadme.

Glava mi je kinkala v levo in desno kakor boben sreče na tomboli. Namesto srečnih števil, namesto šuštečega papirja so se v njej motovilile bolečine. Kako težko, kako mukoma sem se spet privajal na svoje stvari. Na mizo, stol, na obleko, ki sem jo razmetal sinoči po tleh. Hotel sem vsaj z vsem tem najti tih sporazum. Vsaj to naj mi bo ob strani, zdaj ko se budim. A vse, kar bi tem stvarem lahko rekel, so zajezile bolečine.

Bolečine, ki so tekale skozi ušesa kakor kuščarji po razpadlem panju.

Zaman sem ogovarjal stol in ga iskal z očmi, stal je tako neusmiljeno nasproti, skoraj posmehljiv, kot: le poglej me, ali pa, tudi jutri bom takšen! Upanje, da bi se njegova oblika, ki mi je kljubovala, vsaj za trenutek vdala temnemu razpoloženju in da bi se stol porazgubil pred menoj, da bi razpadel na kose in koščke — kot klici, ki so pri-

hajali k vzglavju, ali misli, ki so tipale za sinočnimi besedami — to upanje je bilo zdaj edino, kar mi je izgajevalo pot k stolu in k drugim stvarim.

A sem trčil ob bolečino. Vem, da ni nastala zaradi popitega alkohola niti zaradi ledvic ali noge, ki je bila zadela ob bogve kaj. Bolečina (zanjo sem vedel že sinoči) je udarila obme, brž ko sem bil zašel iz pivnice na ulico, v večer, v noč.

Piti sem začel pozno popoldne. Dan se je podaljševal že v sence. Na videz najbrž zelo spodoben sem se razgledoval po prostoru. Najti ga je bilo prav takšno veselje kot odkriti v knjigi stran, kjer piše to ali ono. Od tod dalje so se potem začela rušiti neomajna pravila življenja. Spočetka so bila razmerja med mano in okolico, ki se je trdo branila kakršnega koli suma, da bi bila zgolj naključje, deležna tistega razumevanje, ki nas redkokdaj zapusti.

Jasno, čemu bi me zanimalo...

Z eno besedo, ne zanima me, ali je natararica doma reva. Kdo jo tepe, če jo, ali koga tepe ona. In kaj mi mar, da moj pijanski sosed zdaj pljuva na ves svet. Mož verjetno res misli, da je svet samo vrčiček, ki ga zaliva samo on. Po mojem je nedotakljiva tudi ta luč, ki nam razsvetljuje mizo in nas gleda. Če nas...? Končno je pa tudi luč nekaj. Človek si jo želi postaviti čim bliže, pa naj bo doma ali v gostilni. S svojo monotono bleščavo je tako intimna, vabljava in varna, da se zaupamo samo njej, kadar smo najbolj sami in najbolj goli.

Navsezadnje bi lahko pohajal kakor otrok in se dotikal nove okolice kakor desk v plotu. Vsaka ima kaj z ljudmi. Ta jim pove to, druga jih spet na kaj spomni... Mizi, stolu, postelji ni človek še nikoli odrekel pomena. Pri mizi jé, piše, misli. Samo miza molči, če si se zmotil. Pred njo ni potrebno skrivati oči kakor na cesti. In te reči niso le reči, ki nas spremljajo v našem stanovanju, to so podobe, ki jih nosimo s seboj, kamor koli smo se namenili. Zmeraj smo v soglasju z njimi. Hromi smo brez njih.

Medtem pa sem že pil. Pil vino, žganje, začenjal sem se tresti kot otroška solza. Zbiral sem se, ves lesketav, nihal, najbrž nad svojo roko, in skušal prodreti do vseh teh ljudi, do vsega v tej pivnici. Misli so se razšle kakor prsti. A ne prsti nog ali rok, ki otipajo le, če je kaj debelo, tenko, suho ali vlažno. Prsti mojih lesketavih misli so se poskušali z mizo in s steklenicami na njej. Miza naj bi jih nesla kakor konj, steklenice pa so dobile iznenada obliko nečesa sumljivega, perverznega. Postajale so tople in voljne kakor ilo. Silile so k životu, k trebuhu, hotele so se zatrkljati še niže. Hihitavo sem se jih branil. Potem so steklenice spet obstale, noben prst jih ni mogel več premakniti, zazdele so se mi kakor fosili, najdeni nekje v usahli strugi.

Konci prstov so se začeli loviti s pesmijo, ki so jo peli v gostilni. Bezljali so po mizi in po razredčeni svetlobi, k natararicičinim nogam!

Prsti mojih misli so se jih dotaknili blizu gležnjev. Zakaj ni ta ženska vsa črna, sem spraševal? Črna v moških rokah. V zobeh!

(Stresel sem z glavo kakor mačka, ki duši črn žamet.) Vse v njej bi zadušil z ugrizom. Nosil bi jo po svoji samotni puščavi, iz nje pa bi kot vzdihli kapljali madeži na volhka tla.

Videl sem njen smehljaj, bolj droban od niti, kako se je namenil k meni. In že ga ni bilo več. Medtem pa je v meni, ki sem nihal ves lesketajoč, še naprej odmeval. Kakšen smeh! Smeh, ki obeta vse, od postelje do zabuhlega jutra. Naj mu kaj rečem? Ne! Grejem si z njim kolena. Vso jo že občutim. Njena toplota mi že razvnama v bokih ritem.

Začel sem jo iskati med glasovi, ki so jo dušili kakor močvirni trs. Vedel sem, kje je. Lovil sem jo med glasovi kot na travniku, kjer ti silijo trdi cvetovi za rokave. Hodil sem daleč in dolgo in pohojeni glasovi so se vzravnavali kot vzmeti. Silili so mi okoli nog in jih zapletali v svojo trdoživo rast. Šele ob zadnjem, najbolj temnem vrincu glasov, ki so šumeli že blizu sence, sem našel cvet, ki so ga dušile trave. Širil sem roke, ko da se potapljam.

— Kam pa? me je ogovoril moj cvet.

Vendarle! me je vsega obšlo. In če ne bi tisti trenutek postavila predme skodelice, v kateri so se redčili rjavi mehurčki, bi se od ginjenosti, da sem jo končno le našel, razlezel v najbolj brezzob smeh. V smeh, ki ga izwabimo dojenčku ali starci z ropotanjem ključev. Prav tako bi se zasmeljal.

A komu? Ko so se mehurčki s črne sredine, ki je vsa mastna migotala v skodelici, začeli trgati vsaksebi in riniti kot plutovina k belemu robu, sem šel za roko, ki se je odmikala ročki. Šel sem kakor kazalec sončne ure za svetlobo. Da mi pokaže čas. Da vidim upanje. A tam, kjer naj bi bila ona, tam blizu ramen, je čepel skljuvan obraz. Kakor les, ki ga je erozija letnih časov onečastila.

— Pijani ste! se je obraz daljšal in ožil.

Da, tisto so bila usta. Lezla so po obrazu kakor polžja sled po kamnu.

Tako sem ta večer spet zadel ob bolečino, ki sem jo že poznal in ki bi bil zaradi nje večkrat najraje mrtev.

Smeh tega obraza, ki se je budil kakor odmev širom po mojih udih, ki ni in ni zginil iz zrcal, živih kakor rosa, smeh, ki me je dvigal med glasove, da sem jih s širokim zamahom teptal in da so se zgrinjali daleč naokoli kakor vzviharjena žita, smeh, ki me je grel in sem ga nosil na kolenih, smeh, ki je v mojem pasu zanetil ritem, — ta smeh, glejte, ni niti polžja sled!

Na čisto navadnem obrazu je, celo sumljivem obrazu, na obrazu, ki marsikaj ve in skriva (morda spolno bolezen). No, kaj prida obetajoč pa ta smehljaj res ni. Tako pozdravljamo v vlaku in na avtobusu. Tam se zmerom zanesemo samo na tak pozdrav.

Klecnil sem. Bolečina se je dvignila k očem in zdaj sem laže videl in občutil tisti smehljaj, ki je poplesaval skozme kot odboj z zrcala. Dopovedoval mi je, da sem pijan in da naj se umirim. Ta usta so bila res samo še sled. In s tem smehljajem je prav tako kot s steklenicami in kozarci, ki so tu, da nas polni opijejo, usta pa, da se nam smehljajo in da skrivajo kaj strašnega.

Tik oči, na samem nosišču, sta se zdaj znašli dve podobi te ženske, bili sta kot dioptrični stekli. Skozi prvo se mi je ponujala ženska v vseh razvratnih oblikah. Užival sem jo z nagoni, ki so samotnemu moškemu

pri roki vsak hip. S slo, ki sem jo odnesel s travnikov, s slo dežja, s slo kamenja in prsti, ki mi je krotila noge in roke. V pasu sem ves gorel od pričakovanja, lomil sem se v ritmu kot poganska pesem. Da ni bilo tiste skodelice kave in besed, da sem pijan, bi se znesel nadnjo s krikom, da bi obmolknila ne le zemlja okoli naju, vsa skrušena bi onemela tudi noč. In bogve kje bi naju pobralo jutro in zadihalo v najine srečne oči.

A vame je vse bolj silila ženska, ki se je že davno nehala smehljati. Slišal sem jo, ko je govorila, da je že pozno in da mora tudi ona spat.

— Zakaj ste pa ženska? sem se slišal. Črte ust sploh nisem več čutil. Pokazala je zobe kot kak majhen, negovan kužek, ki so ga za šalo pocukali za rep. Prosojno slino, ki se je obesila čez zobe, so predrle poskočne besede.

— Glej ga!

Več tudi zmogla ni. Moral sem se ji zdeti prav tako neumen kot ona meni. Začela je ropotati z drobižem, češ da zapira. Takoj je prižgala tudi svoje policijske oči. Premaknil je ni noben glas več, pa tudi nobena roka je ni več dosegla. Kot staro testo se mi je zdela, ki se ne vda več nobenemu prstu. Priganjala je samo še uro z očmi in nerazumljivimi gibi.

Gledal sem jo, to staro policijsko večšo. Moral sem jo gledati, kot tisto drugo, ki je še naprej kresovala in mi netila dlani. Obe sta bili tu in obe sta mi želeli sneti oči. Vedel sem, da bo jutri samo še ta s policijskimi očmi, ta neumna priganjavka ur. Naredila se bo, ko da me ne pozna in da je že davno naredila križ čez vse, kar sem ji sinoči pijan govoril.

Toda nekje v globini, daleč pod skorjo, se je svet spet začel postavljati na noge. Na majave, zapletajoče se in utrujene noge. Čar mize, stola in kozarcev, vse je bilo še nekje tu. Sam sem se stegoval k njim in oni k meni. A zdaj se je že začenjala igra kitajskih mask. Igra videzov! Dobrikali so se mi z neverjetno vztrajnostjo. Večer je že davno potonil v noč in noč v svit, lep in zelen kakor papagaj. Videza pa se gledata, brez diha že in se predstavljata drug drugemu morda že milijontič. Pripovedujeta si kot dva kamna svoje doživljanje, a nihče od njiju drugega ne sliši.

Kot dve maski sta. Zeleni, rdeči in modri. Obe sta si že na jasnem, da sta le papir. Medtem ko se ogovarjata, sta si ogledali tudi že prostor, kjer stojita. Tam pa, glej, ni niti sledi o veličini ene ali druge. Bosi sta, umazani in zaudarjata po smetišču.

Toda videzu se ne odpove človek kar tako. V življenju je marsikdaj samo videz vse. Vsak ima svojega in želi še popolnejšega. Samo za masko gre! Kdor jo bo snel, bo izžvižgan, čeprav vemo drug o drugem, da imamo umazane noge. Vrzi škrnicelj z obraza, le! Od vseh strani boš čul: A to si, prijateljček! Kam pa bi želel, a? In posrebal te bodo kakor veter lužo.

Iz te igre ni moč živ. Iz nje se rešiš samo za ceno: mrtvi ne govore!

A doslej se ni te ogabne igre še nihče naveličal. Vsak je šel z njo do konca. Eni do manj, drugi do bolj sramotnega. Tega so morali vzdigniti do večal, drugega spet so balzamirali in v splošno zadovoljstvo razkazali.

Kajti po videzu sme seči samo smrt. Včasih jo pričakujejo cele množice ljudi. Najavljajo jo časopisi (ne pri vseh) in skozi eter jo spuščajo do nas. Smrt pa se verjetno ta čas zabava ob videzu svojega klienta.

Morda je ta videz videz predsednika kake vlade ali papeža, ki mu še v zadnjem hipu izkazujejo čast. Morda mu celo neso poslanico o skorajšnjem okrevanju in ji vsi kimajo. Ko pa mu jo začno brati, se smrt samo stegne in sname z njega obličje predsednika vlade ali prvega škofa. Naenkrat vse onemi, besede iz poslanice zadevajo ob blazine. Vsi se olajšano zganejo in si na tihem, prav na tihem še rečejo: Saj je bil samo človek!

In zdaj, ko je ta človek pred njimi, ko je bil v trenutku rešen velikega videza, pred katerim so še včeraj in danes ponoči samo šepetali, zdaj se vsa ta drhal pogovarja ob njem, si podaja pladnje s kavo, in pomislite: jé!

Človek je s smrtjo oropan vse svoje časti. Čast izkazujemo peku, kmetom, ministrom, policajem in ženskam. Vsakemu njegovo, po videzu in po naslovu. Tudi pokopujemo jih po tej lestvici. Pa ne zato, ker jim je ostalo še kaj oblasti in zaslug. Z njih, kot ste videli, je danes zarana zdrknila zlata zavesa. Ob njih smo pili kavo in se nesramno obračali nanje: *Saj so bili samo ljudje!* Ob njih se zdaj pogovarjamo tudi reči, ki jih počenjamo sami, a ne dovolimo, da bi jih kdo naglas raznašal okoli naših ušes...

Vem, vem, rekli boste, kaj pa poslednja čast. Žalostno slovo z godbo, z govori, s petjem, z rožami, s solzami; z velikim in malim teatrom. Ali je tudi to videz? Ali se žena in otroci smejejo, ko stopajo za svojim rednikom, ki je morda v skrbi zanje zgubil življenje? Ki ga je zbil vlak, požrl ogenj. Ja?

Ne, nihče se ne smeje. Tu ni nobenega smeha in ga tudi ne more biti. *Saj odhaja od nas človek, ki nam je bil streha, kruh, vse.* Bil je delavec, lomil je kamenje ali vzdigoval lopato ob dežju in snegu. Kdo bi ga zgrešil? Tudi mu ni nihče rekel, naj se umakne z dežja ali morda razpne nad sabo svilen dežnik. Pustili smo ga tam, kjer je bil, in se nadvse skrbno ukvarjali, da nam ne bi dež ali sneg ali mraz prišli do živega. Morda ga niti opazili nismo.

Verjemite, da je bil zelo vesel, da ga nismo. Vesel je bil, da smo ga obšli in da se mu ni bilo treba za našo pozornost, tako ali tako, nasmehnuti ali celo zakleti za nami.

On zase že ve, kaj je dež. Ni mu treba naših napotkov ali receptov o toplih oblekah. Včasih mu pada dež na trdo, platneno kapuco ves šiht zdržema kakor srednjeveškemu kaznjencu, obsojenemu na smrt z vodo.

Le zamislite se v ta videz! Poskušajte menjati z njim. A? Vidim, da sem vas ganil in da mu iz usmiljenja privoščite... No, ne vstajajte!

Pomirite se! Jaz sem rekel smrt in ne vi. Vem, vem, kaj mu vi želite! Boljše življenje. Želite ga vsem. Tem, onim. Vsem, z eno besedo. Saj to je vendar v vaši humani naturi. Vaš humanizem je znan vsem organizacijam.

Toda smrt, ta je tu zato, da sname videz tudi z njegovega obraza. In ob tej smrti nihče ne bo rekel, saj je bil samo človek. Tu res ni potrebno reči kaj takega.

In ko jih tako pokopavamo in jim izkazujemo poslednjo čast, čast z govori, godbo in s solzami, je to predvsem za nas. Zate, ki boš zdaj morda novi predsednik vlade! In zate, ki boš kaznovan po srednjeveški justici — s kapljo vode. Vse to zaradi vtisa! Da vemó, kdo je kdo, ki ga zagrebamo. In kdo je kdo, ki je ostal. Za ene je to predstava, kjer lahko pijejo in jedo, za druge pa žalost, ki komaj pogoltne solze...

Končno sem zunaj gostilne. Svinec, ki se je zbudil nekje notri, me je obdržal na nogah. Nikjer več ne smrdi po nobeni natakariči, kaj šele po dveh. Nobena steklenica si ne želi več k meni. Etiketa je padla z natakariče, etiketa s steklenice je na tleh.

Vsa noč je že utripala v strogem, učilniškem redu. Ko da sem zašel v arhitektov predal, med načrte in skice. Čutil sem, kako me lovi konica ošiljenega očla. Slišim jo, kako sope: Vsaj grm boš ali smerni kamen!

Zanesel sem nemir s svojo hojo in samogovorom v to pedantno naselje noči. Tu je vse imelo svojo lego in svoj prostor. Trava se je z vsemi močmi ubadala za desetinko ali tisočinko več prostora med travniškim mahom, ki jo je dušil kakor šolska goba.

Začutil sem, da sem zašel. Polja, ki so se svetila kakor stanoli, travniki, drevje, vse je utripalo v silnem soglasju, skoraj trušču. Sama pridnost in treznost vsepovsod. Red, red! Ko da sem ponevedoma prešel mejo in se znašel na obličju snažne Nemčije. Tam, v Nemčiji, zdaj spe, preden pa so legli, je oče navil skrinjico, kjer so spravljene travniki pa *Mondschein* in zvezde.

Dobrega očeta so pred spanjem obstopile hčere (nemški družinski poglavarji so hkrati tudi nekakšni predstojniki v malem in so odgovorni za estetske užitke doraščajočih deklet). Stikalo je škrtnilo in Hilde, Gretchen und Charlotte so se nagnile skozi okno.

— *Wie schön!* jih je zmrzilo.

— *Ja!* se je topil oče. In bolj kakor duša mu je trepetal podbradek.

Tipal sem skozi to Nemčijo, jaz, lena slovanska duša. Čuvali so jo smerni kamni, beli in kot naškrobljeni.

— *Ihr Name*, potepuh?

Ustavljali so me in zanimalo jih je, če imam posel in če že nisem bil morda kdaj kaznovan zaradi kraje.

— Ne! sem vpil.

— *Russe?*

— *Nein!*

— *Tscheche?*

— *Jugoslawe!* sem se lovil med njimi.

— A? so dahnili smerniki.

Član... Tedaj mi je pošel zrak in obrnil sem se na bok kakor riba. Niže in niže sem drsel, k mehjemu in peskovitemu dnu, kjer sem se nekajkrat odbil kot steklena vata v vakuumu. Smerniki pa so se z vseh strani gnetli k meni. Zdaj so bili že bolj dobrodušni. Z belimi prtički okoli vratu so se mi zdeli kot odločni jedci ostrig.

— *Parteigenosse!* je kazal nekdo name.

— *Schnaps!* se je prelomil neznan glas z višje lege v nižjo, kot na violini.

— Ja? je nekdo vprašal in se sklonil k mojemu ušesu.

Poskušal sem z *niks, niks*, pa so se glasovi nad menoj že razgrela v dolg in kot pesem širok *jajá*.

Stiskal sem se k zemlji in dolga dolga bolečina je poskušala čez prag mojih ust. Bil sem kot krastača, ki se muči z zadnjimi dihi v mlaki, da jo popreže s črno nitjo svojega mresta. Oči, ušesa, nos, vse je bilo odprto na stežaj. Skozi vsa ta okenca in okna se je valila nesnaga s kriki olajšanja.

Slišal sem, kako je natakaraica zdrvela ven. Za njo so se vsule steklenice in kozarci. Odskakovali so drug čez drugega s kovinskim zvokom. Drveli so po bregu (vsaj meni se je zdelo, da drve). In zdaj šele sem občutil, da so oči suhe, ušesa prazna. Tik njih je zavel rahel in blag šum. Semena v visoki travi, že zrela, so se slišno zadevala. S polja se je utrgal tudi neznan glas. In nenadoma je od črnih in gibkih kril nad mano vztrepetala noč. Pogledal sem za zapoznelo ptico, ki se je udirala zmerom globlje v temo. Videl sem le še piko, črno, potem svetlo in spet črno. Kmalu jih je bilo vse polno, kot lahkih, regratovih semen. Ugašale so in se prižigale, rastle in razpadale kot milni mehurčki. Potem je daljava, v katero se je bila udrla ptica s svojo skrivnostjo, mahoma osivela kot daljni odmev magnezijeve svetlobe in se v hipu počrnila, da so brade zvezd spet zamigotale prav od blizu. Vse je dišalo po močnem zelenilu, po rožah in po zemlji. Tudi pelin je skušal do mene.

Sedel sem in gledal predse. Glava mi je bila še zmerom odprta in skozi njo so vele mirne sape. Usta so bila vsa razbolena, kite v nogah in rokah so se umirjale in se oglašale kot srce. Čutil sem, da se tresem. A ne od vetra in sap. Od zvokov. Neznanih, čudnih in tako daljnih, kakršnih še nisem čul. Bil sem ves resonančen, kakor glasbilo, ki odmeva že, če se zbudi kje korak ali glas. Občutil sem se kot še nikoli poprej; občutil sem se po imenu, ki sem ga dolgo in vztrajno izgovarjal, po letih, ki so se mi zdeli kot nekakšni udarci, ki jih zadaja spehan konjski voznik vreči sena.

Ime? Joj, kako smešno je moje ime! Še in še sem se klical z njim, a zmerom manj sem bil to jaz. Poklical sem kozolec, cesto, zvezde. Zvezde so me slišale in me ogledovale, ko da sem jim kaj zaželel. Ko pa sem se zasmel, so se spet pogreznile v svoj molk.

Nič več se nisem čul, bil sem že brezimen. Ime, leta, vse je odšlo, vse se je porazgubilo v tej noči. Zaman bi se še klical, nikjer več me ni bilo. Odgovarjale bi ceste, poti, veter, ki se je vzdigoval iz jutra...

Kako lepo je, če te ni!

A to je bil le trenutek, hip, ki ti je zmerom žal za njim, ko mine. Z vso močjo začneš sklepati račune s seboj. Vidiš se tako jasno, da bi se lahko vzel v roke in se strl kakor muho. Umazano in okorelo.

Vidiš se, kako si ves posvinjan od intrig. Od teh, ki se začenjajo doma, in od tistih, ki si z njimi služiš kruh. Mrest samih zoprnih laži, nekakšnih injekcij, ki si jih zadajamo od jutra do večera, da vzdržimo to ubogo streho nad seboj.

Iz samih besed smo stčkani. Iz besed, ki jih redkokdaj vidimo s svojimi očmi. In gorje, če bi jih morali gledati vsak hip, ko jih izrečemo! Podrli bi se kot stolp iz razglednic. Ali pa bi se iz nas izvil ves gnus in nas požrl kakor plamen.

Ko sem se gledal na svoji dlani, omotenega od trenutka, ki me je zmaličil z imenom noči in zemlje in s stvarmi na njej — s polji, s travniki —, sem si prizadeval le še s hropci prenesti ta svoj videz, ki je znova začel ubogati na klic mojega imena.

— Še si! sem se zganil in glas je odmeval tako polno, ko da me je nekdo odložil na mizo trdó in naveličano. Poskušal sem se vprašati tiše, s strahom že, da nisem sam s seboj. Odmev je bil isti.

— Cemu, čemu? sem se čul. — Kaj pravzaprav hočeš še? Ali ne vidiš, kaj vse je za teboj: ubiti, prevarani, nalagani, okradeni? Kakšno upanje si sploh še izmišljaš. Upanje v milost? Upanje v boga, ki si ga prodal v nekem internatu zaradi strahu?

Kakšen Marx, kakšen Darwin sta te nagnila v to odločitev? Saj nisi znal niti brati! Mislil si, da je že dovolj, če ti njuni imeni cvetita na ustih. In potem, se spominjaš, si molil za dvojko iz računstva, za dvojko iz ruščine. Pod rjuho si se križal in šepetal v blazino, ker je s ceste drobila luč v spalnico in bi utegnili tvoje gibe nad čelom opaziti.

Dolgo sem se poslušal, iz česa sem, dokler me ni zbolelo tême in sem si želel samo še, da ga kaj odkrhne in da bi zletelo kakor disk mimo. Bolečina se je raztezala kakor vročina po kovini. Topa in globoka, ko da išče kirurg z nožem vozal in bom vsak čas lobotomiran.

Pa še ni dovolj. Moram tja v leto osemindesetdeseto.

Pokopavajo mi očeta.

Pod nogami šumi prah in lega na zlikane čevlje. Tik za mano je mama, sorodniki. Zadaj nekje pa budi enoličen glas mrmranje množice.

Pred menoj nosijo očeta. Krsta je obita z lesketajočimi znamenji angelčkov, oblakov, lobanj. Kakor SS-uniforma. Ves ta čas ne čutim nobene žalosti, samo gledam, kdo se nabira ob cesti in kakšni so obrazi. Presunjeni, sočutni, radovedni, in če imajo čas zame? Ali so se dovolj pomudili ob meni, ali me pomilujejo? Najraje bi bil ves iz usmiljenja, seveda takega, ki bi se lesketalo in bi ljudem nagnalo solze na obraz. Jaz pa bi se jim smehljal nazaj, češ glejte me, še sem.

Bližali smo se cerkvi. Mati je želela, naj bo oče pokopan po krščansko. Naglas je bil zmerom pogan, znotraj pa — bogsigavedi. Za nami sta se začela oglašati strica. Tete so zašuštele kakor papir s svojim — pst.

— Midva vas bova počakala zunaj, je rekel stric Franec. — Država je ločena od cerkve.

Teta Jula ga je pogledala s prekanjenimi očmi, umazanimi kakor lug.

— Ali si ti država? je rekla na glas, da je celo mama nehala jokati in je siknila nazaj.

— Sramota! je rekel nekdo.

— Ja, se je stogotil stric, — midva sva država. Za vas bomo pa še morali potegniti meje.

— Dosti! so se smejale otožno pijane oči strica Andraža. Prijel je teto Julo čez pas in ji zašepetal, naj moja mama boga zahvali, da je prišla godba na pogreb.

— K farskim pogrebom, je pribil, — rdeča godba ne hodi!

Ženske so se na mah odrezale od svojih bratov, ki sta zdaj hodila med nami čisto sama, ko da se vračata iz Lasanove gostilne.

Medtem pa smo prišli že k cerkvi. Zvon se je spustil s svojim počenim glasom nad mrliča in sprevod se je nadaljeval v cerkev...

In zdaj, dravec moj, sva tu!

Se spominjaš, kakšno komedijo si zaigral? Celó tvoja dva strica, edina in resnična država na tem prostoru pred cerkvijo, sta morala priskočiti in te potisniti čez prag v hlad, ki ga je dajala poslednja streha tvojemu očetu. Ali veš, kako se reče takim fantkom, ki vedo, kaj delajo? Cipice! Cipice za zdaj, ko so še majhni, kasneje pa kako drugače.

Rušil sem stolp spominov, stolp besed, stolp sebe. S slastjo sem se odkrival svojim očem in ušesom, ki niso pozabila občutiti nobene izmed besed, ki so odmevale v meni. Zaželel sem si smrti. Umreti, umreti! Naj mi bo dana milost, da vsaj umrem od sramu. Vlačil sem vse te spomine, besede na dan, da bi me minil sleherni okus po hoji, okus po zemlji — po življenju.

Ničesar več občutiti, ničesar več zaznavati! Vsak občutek te nažene v pozo in ta si potem lasti zmerom več prostora zase, dokler se ne razbohóti do absurda. In to tragiko doživlja človek vsak dan znova. Vsak dan ostaja človeku v rokah šop zgorele slame. Kam naj si sveti s to plamenico?

Sam črn žamet okoli tebe. Solz ni, samo hrustanec v grlu je razbolen. Boli te in bolečina ti sili že v usta, na ustnice. Pa se spet požene neznana roka h grlu, spet so usta polna bolečine. Do pasu in čez si že potopljen v to črnino, ki te pije in se te ne more napiti. Ki te gleda in se te ne more nagledati.

Podoben si samotni kaplji, ki je še ni utrgal veter. Nihaš z veje ali žleba in vsak čas upaš, da te bodo sprejela tla. Ko pa si se utrgal, ko padaš in občutiš že pore v tleh, po katerih boš drsel v temo, se v dolgem, nerazumljivem loku ogneš zemlje. Tiho se vzpenjaš navzgor, grlo je olajšano bolečine, črta ust postaja blažja in blažja. Zbudil se je znan nagon. Žamet v očeh se razrahlja in samo krpice črnine begajo v njih. Vse spet migota. V pogled se zakopavajo zelene, rdeče in sinje kaplje. Gibi rok spet iščejo življenje. Malo prej so še ležale roke kakor gnílo blato na nekem dnu. Zdaj že hlatajo.

Iz padca v padec te nosijo občutki; kakor tobogan so, voziš se po njihovi prijetni strmini, a vselej se zariješ v kaj hladnega. To so drobne in zelo tihe smrti nekega sveta, za katerega nimamo časa niti smisla, da bi ga obžalovali, ko premine.

Če pa tem svetovom le prisluhnemo in jim sledimo do konca, v njihovo pogubo, si zaželimo, da zadene tudi nas enkrat vse to. Dovolj je veselja in žalosti! Poznamo ju, vemo od kod in vemo tudi kam. Vsak dan te zlomi vsaj trikrat. Če te pa ni (in kako lepo je, če te ni), ni tudi stvari, ki bi jih zaznaval. Ni barv, ni toplote, ni zvokov!

Zvečer, ko ležemo, je še vse okoli nas. Spomnite se, kako težko se zjutraj vsega tega navajamo znova. Spet čutimo mehko postelje, ki nam postaja zoprna. Pogrezljiva je kakor šolska goba. Potem nas začne napolnjevati svetloba dne, monotona, ko da prihaja iz Dieslovega stroja. Poskušamo se ubraniti vdoru sveta, vdoru mehke v naše ude, vdoru luči, zvokom, šumom. Nismo pripravljeni nanje. Še malo ne! Vstali smo iz sveta, kjer nas ni bilo, kjer ni bilo ničesar (in se spominjamo samo občutka, da je lepo, če te ni).

Kaj vse nas zjutraj ne iztiri! Česar koli se dotaknemo ali kar koli se dotakne nas. Vsake stvari se moramo dotakniti večkrat, da se je navadimo in da jo sprejmemo nazaj. Odtujila se nam je čez noč, ko ni bila z nami. Obstala je na svojem mestu, trda in mrzla, in šele mi smo ji zjutraj vrnili vso njeno živahnost. Vrnili smo ji obraz, in to obraz, kakršnega smo želeli, da ima tisti trenutek. Da je dober z nami, da nas spomni na kaj. Ali pa, da se nam umakne s poti.

Vsako jutro se pričinja isti direndaj. Stvari se nam približujejo ali odtujujejo. Če so se nas dotaknile obzirno, prijetno, se jih takoj spet navadimo in jih začnemo pogrešati. Če pa so se nas lotile trdo in naravnost, če terjajo od nas napor, se jih branimo in jih potisnemo ob stran, dokler docela ne obmolčijo.

Kako težko je v jutrih spoznavati, da je miza miza in da moramo k nji, če hočemo jesti, delati... Cela rajda stvari je, ki nas opominja, da jih moramo prijeti. Vse to pa nas napolnjuje s plazom občutkov, ki kar grme skozi nas.

Le kako se vrniti spet nazaj, kjer te ni bilo? Kjer si sam, tako sam, da si del neba, poti, drevja in žit. Neba, ki utriplje nad teboj kot velika satnica, od vseh strani prekrita z bleščočim, belim sladkorjem. Rob strehe si, šipa v oknu, ki pozvanja v jutranjiku. In prvi krik petelina, ki s svojim mrzlim glasom škropi speče. Razpet si kakor tančica jutranjih megla, od roba k robu, čezte pa se vrača samotna ptica, ne da bi te opazila. Tebe pa ni. Ni. Ni. Ni.

Ujel sem se na trhle noge in zdelo se mi je, da se bodo vsak čas razsule. Ko da so iz apnenca in se skozi pomika ponikalnica in jih votli v milijone drobnih lijakov. Začutil sem pravi jamski hlad, ki je zavel skozi, dišoč po zemlji, ki presnavlja že tisočletja samo sebe.

Kam?

Kamor koli! Z nogami sem poskušal vsako ped zemlje, če bo vzdržala. In tako sem se zalotil v upanju, v tistem, ki se vzdrami brez nas. Ki ga zbudi morda kamen, zato da se ne bi zadeli vanj.

Zarezal sem se!

— Upati? Po vsem tem še upati! Saj si bojiš zviti gleženj. Bojiš se otekline!

Kmalu bi bruhal, ko sem se zalotil s to drobceno resnico, sposojeno od izmišljenega občutka bolečine.

Ovinek, ki sem ga napravil zaradi kamna, ki naj bi mi poškodoval nogo, ta naj me zdaj odvrta od miru, ki sem si ga zaželel. Poznam to. Sprva kamen ali jama, lahko si poškoduješ nogo in to boli. Takoj za tem pa se že obesi nate strah pred jutrom. Kaj bodo rekli ljudje, če te zalotijo živega (in še takšnega, kakršen si: bled, umazan, povaljan)! Potem bo ta dan beseda samo o tebi. Pijancu, ki ni našel do šestih zjutraj domov.

Ne, nočem se prebujati, nočem, da me prebudi gleženj in bolečina v njem. Stran z vsem tem! Tu, ljudje, me boste našli, tihega. Slišim vas, kako drsite s kolesi na postajo. Zrak šumi okoli vas. Grabi vas za suknjiče, za krila. Ozirate se nazaj po znancih in sosedih. Še ne vidite mojih nog, ki mole iz trave. Edini, ki me res dobro vidi in ve, kaj je z menoj, je sonce. Glejte, kako prihaja na nebo! Nekomu in morda še komu se bo le zazdelo, da vidi noge.

— Hej! bo zaklical.

Ustavila bosta kolesi in jih pustila ob napušču. Razgrnila bosta pred seboj travo in se sklonila nadme s pogledom, ki bo ves moten.

— Pa saj to je... jih bom čul. Ne bosta znala reči: mrtev. Ustnice se jima bodo pobesile, ko da dremljeta. Ujela bosta še sladkoben vonj v utripajoče nosnice.

— Kri! bo pokazal tisti na levi s prstom in prst takoj spet skril.

Njuni čeli se bosta prevlekli z brazdami, ko da iščeta po neznanem papirju in po besedah na njem pomen črkam, ki stoje tam. Medtem pa se bodo kolesa neslišno ustavljala, cel kup jih bo ob napušču. Slišali se bodo le zvonci, ki bodo zadevali drug ob drugega. Od ljudi, ki se bodo gnali v nizek breg, bo slišati le sapo. Do zadnjega mehurčka se bodo praznili prsni koši. Neslišno in v dolgih požirkih bodo potem spet zajemali zrak, ko da ga je malo, mnogo premalo.

Nagnetli se bodo ob nogah in ob glavi in zadevali drug ob drugega. Morali bodo verjeti, da je tam kri. Kri, ki se zasveti kakor postrv, če se skloni vanjo pohojena bilka. Vsi se ji bodo izmikali, nihče je ne bi rad dobil na čevlje. Gledali bodo v smrt in se ji ne bodo mogli načuditi.

Človek lahko gleda in posluša s prav tako zbranostjo mrliča kakor slap, ki dere s pečin. Na prvi pogled ga vznemiri voda, ki se premetava s truščem po skalovju, ki pada vznak, na samo hrbtenico. Kmalu pa se pogled obesi na ta svetli utrip in drsi z njim od vrha do tal, ne da bi ga vznemirjalo, kako pade in kako odmeva. Sledi mu, ves obvladan od ponavljajoče se lepote. Ves je uglasen na ta veličastni ritem, ko da je tudi sam del njega. Celo občuti in vidi se kakor voda, ki teče, ki mora teči. Včasih se noga celo sunkoma umakne veliki skali, ob katero naj bi treščila.

Prav tako se človek zaustavi nad mrličem. Pogled, ki se je nalepil na mrliča kakor muha na čelo, se počasi zbira in leze k rokam, nogam, pa spet nazaj na obraz. Ne da bi razmišljal nad obrazom, ki se ne

zgane, ki nemí v svojem trdnem miru. In prav ta mir se preskuša s tvojim pogledom kakor voda, ki se pomika čez skalnat rob. Veš, da je obraz mrliča tih in da je na njem samo ta tišina resnična. Ne moreš se je nagledati in končno se tudi sam ves uglesiš nanjo. Nosi te kakor slap in šele čez čas si se spomnil, da si nehal dihati, nehal gledati, da ne slišiš več in da tudi govoriti ne znaš več. Mir, ki si se mu vdal z isto zbranostjo kakor slapu, te je odnesel s seboj. Postal si mrlič.

Z vso slastjo sem okušal njihove poglede. Držal sem jih s svojim nevarljivim mirom tako blizu obraza, da bi lahko pihnil vanje in jih dvignil tik nad oči. A jih nisem! Ne! Poslušati sem jih želel. Tako rad bi jih slišal zdaj, ko me ni.

Toda besede (bile so tako samotne) niso segle vame tako kot njihove oči. Še malo niso bile moja last. Odmikale so se mi kakor čevlji, kakor tisti prst, ki je ugledal kri. Bale so se me. Dotikale so se me s strahom, še več, z gnusom. Kakor da me tipajo, podgano, s palico.

— Je mrtev?

— Je!

— Kdo je?

V teh besedah ni bilo nobenega usmiljenja, nobene topline, ničesar, kar bi te morda še vzdramilo, da bi jim rekel, no, saj le niste pozabili čisto name. Vesel sem, res sem vesel! Le nesite me proč!

V teh kratkih, mrzlih besedah je bil sam gnus. Previdno so me tipale, samo da se jih ne bi kaj prijelo.

Najbrž sem doživljal svojo smrt zelo dolgo. Ko sem se za trenutek odvrnil od nje, je bilo bližnje gričevje že polno vetra. Listi starih trt so šumeli. Silili so drug v drugega, ko da jih žene iz teme lakota. Zaganjali so se kvišku, morda vzradoščeni, da se oglasa že dan.

Res, dan je bil že viden. Nisi ga občutil le v vetru, ki se je že glasneje oprijemal trav in listja; svetloba, ki je vdiralna z orošenega in mrzlega vzhoda, se je začela naseljevati tudi v meni. Začutil sem jo v rokah, in ko sem se z njimi dotaknil obraza, je tudi z njega padla tema.

Od nekod se je utrgal tudi človeški glas. Začel sem se mu umikati in skrivati (skrivati v svoj prazni smehlaj). Toda človeka ni bilo na spregled. Samo svojim pasjim čutom sem verjel, da nisem več sam. Posebno v jutrih so ti čuti ostrejši pri ljudeh. Tako ostri so, da te res speljejo na sled in z nje — k ljudem.

Spustil sem se na cesto, še vso v težkih madežih noči. Trda cesta mi je razmehčane noge uravnavala v korak. Oglasila se je v njih tista poslušnost in navajenost, ki nas zbudi. Čudil sem se, da so res moji ti koraki.

— Hodim! sem govoril.

Hodim, bog moj! Pa kam pravzaprav grem? Aja, sem se spomnil, srečati se moram z nekom, ki ga zakriva ta breg. Tam bo obraz (čigav neki) in roke, ki bodo prav tako črne od noči kot moje. Oba, jaz in on, se bova kakor trn zadržala drug v drugega. Trčila bova skupaj z očmi, nosom. In oba bova hodila dalje s tujim obrazom; on z mojim, jaz z

njegovim. Občutila bova drug drugega tako močno, da bova pozabila, kam hodiva.

Mrlič! bo prešinjalo njega. Kolena in hojo mu bo obšla slabost. Nogam se bo začelo vdajati, ko da zadevajo v volno.

Jaz pa bom drvel naprej kakor povodenj, brez tistih jasnih misli, ki človeka pretresejo kasneje, ko se nanj obesi delo.

Naprej! si bom govoril. Čimprej!

Opazil bom, kako me čas prehitava, kako se nenadoma ubada z mano dolžnost. In na meni bo visel duh po opranem blagu in železu.

Ko pa bova že daleč drug od drugega, se bova spet poklicala nazaj. Prišel bom, vem, ves drugačen. Hodil bom ob samem sebi kakor pritepenec. Ujel se bom za vratnico in se začel spominjati, kako mrtev sem bil. Dolgo in natančno si bom ogledoval svoj samomor. Še enkrat bi rad občutil tisti fizični trenutek, ko se krogla sname z medeninastega tulca in se z vso silo nameri do čelne kosti in jo prebije.

Kakor da bi padlo vame nekaj težkega, sivega in mrzlega. Potem se vsa ta mrzla sivina zlije na oči in se začne strjevati; iz hipa v hip postaja gostejša, z zadnjimi močmi si jo zajamem tudi v pljuča, ki me zaboje, ko da sem si jih nataknil na ošiljen kol. Bolečina nato kmalu onemi, le tisti bodež s kolom postaja zmerom bolj top in širok, ko da sem se nadihal lesa. In tega lesa je več in več, ves hrbet je napolnjen z njim kakor z desko. Nazadnje začne lesneti tudi pogled.

V trenutku, ko sem se pogasil kakor ognjišče, ko je iz vseh kotov planila tema, sem v pogledu še obdržal drevo, ki je bilo nad mano, in svetlobo, ki je prihajala skozi reže. To je potem oblila siva, umazana voda. Toda skozi reže ni nehala siliti svetloba, še več je je bilo, dokler se ni vrgla čeznjo še težja rjuha vode. In potem še ena pa še ena in še in še. Same rjuhe, temne in težke so padale na oči.

Ko sem hotel, da bi se pogled oprijel rjuh in zatacal čeznje kakor muha, se nisem mogel ubraniti teže, ki je pritisnila na oči. Nikamor nisem mogel s pogledom, ne navzgor ne navzdol, ko da ga drži pri miru leseno okovje.

Postajal sem pepelnata mračina, gosta in tako trda, da je nobeno rezilo ne bi zmoglo. Skoznjo je bilo še mogoče zaslutiti nekaj dneva in šumov. Ti pa so bili odsekani, kakor da se zadevata dve krogli na kratkih razdaljah. Sprva sem jih še čul, kako sta se zadevali, zvok je bil poln, potem pa sem le še uganil, kdaj bi se morali zadeti druga v drugo.

Gledal sem ju, krogli, tekajoči po sivem horizontu. Zmerom počasneje sta se bližali. Le še za prst sta se premikali vsaka s svoje strani, potem pa sta obstali, potemneli in tudi razdalja med njima se je ugreznila v temo.

Tema! Smrt!

Roka je bila vsa rosna, iz nje je polzel samokres kakor milo. Pustil sem ga, da se mi je izmuznil iz dlani in da se je pogreznil z vso težo v globino žepa. Udaril je v mednožje in občutil sem ga z obema nogama. Vlekel me je k tlom. Cev je merila naravnost v desno nogo. Kakor svinčnik!

— No! sem se čul. — Bo kaj?

Vlažni prsti so znova otipali koščeni ročaj, ki je bil razrezan kakor čokolada. Tipal sem ga in lezel z nohtom po ploščicah. Bile so trde kakor želvin oklep.

Obšel sem s kazalcem boben. V njem je bilo pet nabojev. Vsakega posebej sem otipal. Poznal sem jih, večkrat sem si jih položil na mizo in bolščal vanje po cele ure. Štirje so bili svetlejši, če sem jih odrgnil z žametom.

— No! sem si spet rekel.

Kratka beseda je spet pognala vlažno roko v dno žepa. Napolnil me je močan utrip, da sem ga začutil v senceh.

— No?

— No?

No, no, no! Na tilniku sem začutil znoj.

— Ne! sem obstal.

Metronom pa je še naprej udarjal svoj no, no, no in videl sem samo še obtežen kazalec, ki se je v kratkih sunkih nagibal kakor ptičja glava.

Stal sem ob cesti in nisem zmogel niti koraka več naprej. Ves sem bil uglasen na ta kovinski takt, ki mi je prevzel roke, noge. Nihal sem in nihal brez misli, prevzet od zvočnih udarcev, ki so bili tako jasni, ko da se je spustil vame nekdo s škarjami in me zdaj obrezuje, obrezuje.

Da padajo na tla lasje, uhlji, prsti rok... Ves bom obstrižen vsak hip. Vzdigoval se bom v nebo kakor mlaj.

In ko sem res zašumel v višinah z drobno krono vej, se je takt neugnanega metronoma podel. Od vsepovsod se je jemala tišina, goloroka kakor mesar. Od nje ni bilo drugega pričakovati, ko da me zakolje. Kaj vem, koliko časa sem nastavljal vrat ostri tišini! Morda niti hip ne, morda sem se takoj zrušil kakor kovinski meter v svojo ozko škatlico.

Pa sem že spet hodil in si govoril, da ne še zdaj. Čeprav so prsti tipali razrezani ročaj samokresa, čeprav so se naslanjali obenj kakor utrujena glava, sem vedel, da sem daleč daleč od njega. Da ga nemara ne bom kmalu niti občutil več, kako težak je. Udarjal mi je v nogo kot vžigalnik, lep, preprost vžigalnik.

Ne, zdaj ni bil več smrt! Začel sem mu dopovedovati, da ne danes. Da jutri, če ne bo šlo drugače. Jutri bom poiskal prostor, tih in daleč proč od žita, ki se zavalj včasih proti človeku kakor svinja.

Cesta je bila zdaj že polna kolesarjev. Sposojali smo si obraze kakor otroci maske. Vračali pa smo si jih s posmehom.

— Saj je pijan! so pogledovali nazaj kolesarji.

— Kje pa! sem jim odgovarjal. — Nate svoj obraz! Moj je utrujen, spat moram!

— Spat?

— Spat!

Zdrznil sem se. Do doma je bilo še par korakov. Pokonci bodo. Z vseh dvorišč se je že čulo tekanje, zapiranje vrat, odlaganje posode. Iz ostrešij je silil dim. Okna so bila povsod že na stežaj odprta.

Pogledal sem k nogam. Ves sem štrlel kakor razsušen plevel. Začel sem se likati z roko, najprej eno, potem še drugo hlačnico. Zatlačil sem rob srajce za pas. Segel sem še k obrazu in očem in izluščil drobne, kakor hrastice trde solze. Potem sem obšel še ustnice, ki so se mi vihale kakor krpa.

Dobro je! Nič se ni zgodilo. Tu sem, glejte me! Hodil sem glasno, mahal z rokami in se nastavljal očem. Tudi ob cestni smerni kamen sem se obregnil. Mogoče me je prav ta sinoči zasliševal.

— *Jugoslavce!* je žalostno kinknil.

— *Ja*, sem potrdil. *Krank* sem, *krank!*

Zdrvel sem po stopnicah. Ključ se je pogreznil v ključavnico kakor pločevinast model v testo. Soba je zaudarjala po kiselkastem in zadušljivem ostanku kakor steklenica. Po stolih so spale srajce s prepotenimi ovratniki. Črni odtisi na njih so bili kakor žalni trakovi. Tla so bila nastlana z robci, nogavicami, čiki, vžigalicami, papirji. Ko sem prižgal luč, se je vsula k tlom kot ogromen muholovec. Na mah je bila soba podobna kolodvorski čakalnici ob pol petih zjutraj.

Ko sem se sezuval, sem zagledal še druge čevlje, prašne in pošvedrane. Hotel sem se spomniti, od kdaj je na njih prah in kje sem ga pobral. Zasmel sem se! Spomnil sem se, da sem predvčerajšnjim hodil dve uri peš k ženski, ki se mi je je zahotelo. Rekla mi je, ko sem prišel k nji, zakaj ji nisem nič pisal.

— Pa saj sem ti! sem žarel. — Priporočeno pismo sem ti poslal. Prižgi luč!

— Ne! je zavpila. — Jaz s tabo nimam nič!

— Imela pa si! sem tipal z roko proti njej.

— Ne!

— Si!

Prijel sem jo za prsi, ko da jo mislim pomolsti. Takrat pa je sunila vame in zaklicala ime neznane stranke. Odprla je neka vrata, in luč, ki se je usula iz prostora, me je česnila po očeh. Stopil sem za njo, da bi jo ujel za roke, a je bilo že prepozno.

— Tale, tale...! je kazala name ob neznanem moškem.

Trdó sem stopil po hodniku (vsaj korak naj jih zadrži, sem si mislil, da se to krdelo ne usuje za mano).

— Cipa! sem zahropel pri vratih.

Moški je še kar naprej samo stal. Iz kuhinje je silila močna luč v njegov hrbet. Punca pa se je odtrgala od njega, kot bi jo bil zbedel.

— Jaz, pa...! je hripavo odmevalo za mano.

Pognal sem se v temo in požrla me je kakor jelšev grm.

Ja! sem vpil zase. Cipa!

Začel sem brisati tisti čevelj z robcem in se režal na ves glas. Videl sem, kako se punca na hodniku trka na svojo poštenost. Kako dopoveduje moškemu, da ni še nikoli imela nič z mano.

— Kaj pa pozimi! sem se spomnil na glas.

— Nič, nikdar! sem jo slišal.

— Ah! sem zamahnil. Režal sem se, poskakoval sem kot ping-pong žogica. Potem pa sem utihnil in se zadržal samo še v pozi požrešnega smeha. Zadržal sem dih in poslušal kri, ki se mi je premetavala v glavi. Lica so postajala težka, mahedrala so kot ploščati kamni. Globoko, z vsemi močmi sem hlastnil v zrak, tako da je utrip v prsnem košu kar zavrisnil. Čutil sem presunljive udarce po vsem telesu.

Pogled, poln vlage, je zaneslo k šipam. K oknu, ki je bilo trdno zaprto. Zdelo se mi je kakor lesena zapornica, ki zadržuje nesnago. Blodil sem po šipah, motnih, popackanih, porisanih z mojim nosom in prsti. Nanje sem se podpisoval, risal na zadihano steklo moške in ženske... Vse moje nenavadne misli so dogorele tam. K njim me je naganjalo mučno brezdjelje, obup in upanje. Po njih so drsele besede, smeh in žalost.

Šipe so edine vedele za vsako mojo skrivnost. K njim sem se zatekal po moč. Samo one so vedele, kako sem brez nje vsak dan. Dajale so mi jo. Od njih sem odhajal in k njim sem se vračal. Zmeraj so me budno preiskale, našle so sleherno senco in mi jo odvzele. Samo ob njih sem stal ves prazen, lahek. Ko se je lomil skozi moj pogled, ni nikoli telebnih kot z odprtega okna. Podrsal je po sivih tleh in se odbil kot pri fizikalnem poskusu. In šele ko se je počutil preveč samega tam doli, se je odvrnil s ceste tako naglo, da je zadel ob steklo kakor ptičji kljun. Vrnil se mi je ves trepetajoč in za nič ga ni bilo več spraviti skozi šipe. Blodil je po glatkem steklu in se veselil opore, ki mu jo steklo daje.

A zdaj, zdaj so šipe tako bolne kakor jaz. Brez volje so, vsako besedo zavrnejo. Pogledi, kalni in presunljivi, jih komaj dosežejo.

Kakor razlito oko so zrle vame. Začel sem jih preiskovati, kot so one mene včeraj, predvčerajšnjim. In prižigala se je solza za solzo, trkljale so se mi po licih in ustnice so se mi vznemirile, ko da bom zahrzal.

Začel sem se smiliti samemu sebi. Oživiljal sem samo takšne spomine, ki so me naganjali k solzam. Tudi soba s svojo anarhijo in samotnostjo me je ožila in poglabljala v žalost, dokler nisem ostal popolnoma sam s seboj. Bil sem samo še otrok, ki joka, joka.

— Oče, oče! sem skušal z dolgimi, poudarjenimi besedami k njemu. K spominom, zakaj nisem hotel pri pogrebu v cerkev.

— Ti, sem lovil ustnice, — ti nisi poznal Ladija pa Naceta pa Robija... Nisi jih! Niso bili to samo sošolci! Zadnje jutro (drugega nisi več dočakal), se spomniš, si nam rekel, da je nekdo ponoči svetil z baterijo nate. Da si slišal govorjenje pod oknom in drsanje po okenškem okviru. Potem pa te je stresla močna luč. In da je tisti, ki te je zagledal (bledega, izmučenega od bolezni), skoraj padel z okna. Slišal si še bojazljive korake, ki so se z vso naglico zabrisali v pesku.

Oče! Tista luč ni bila namenjena tvojemu obrazu. Bila je zame. Kontrolirala me je, če sem še doma. Oh, se še spomniš? Da bi te zadeli z žalostjo, so poslali starega Kovačiča od komisije za ugotavljanje vojnih zločinov.

— Vojni zločini! je kričal pred hišo kakor poštar.

— Kakšni? si dregnil vanj.

— Tvoj sin, Joža! je odgovoril stari.

Takrat si potemnel kakor star katoržnik in zaklal bi bil tega starca, kar s pilo, ki si jo držal v rokah. Bližal si se starčkovemu obrazu, ki je bil ves zloben, in mu rekel skoraj v uho:

— Marš!

Starec se je zazibal na svojem mestu, lovil zrak kakor piščanec zrnje in se umikal tvojemu vpitju, ki je bilo zmerom hujše.

— Marš! M a r š !

Dvorišče so preplavili ljudje in ti zabranili, da bi zasadil dvignjeno pilo v starčkove prsi.

— Ti boš, si hropel, — mojega sina... Mojega sina, ki je star komaj trinajst let. Ti ga boš zapisal na tistole listo. Ti?

Starec je odskočil in se pognal kot vrabec v nizkem letu čez dvorišče in se zgubil nekje med hišami.

Pogledal si na ljudi, ki so še zmerom stali tam, kakor slep. Potlej te nisem več videl. Padel sem s stola naravnost na usta. Slišal sem samo še, kako vsa kuhinja ropota, kako vsi lonci padajo čezme...

Potlej sem začutil udarce po licih. Skozi redke trepalnice sem te spet zagledal, kako me nosiš po sobi. Postal me je strašno sram, da me nosiš.

— Ali se je zbudil? sem slišal mater.

— Ne šel si odgovoril.

— Ta svinja stara, si govoril bolj drugim kakor materi, — ta klerikalni *Blockleiter* mi hoče pokončati sina. O, zakaj mu nisem tiste pile potisnil v nagravnjena rebra!

Sklonil si se nad moj obraz in me klical, kot bi pihal z otroškega lica smet.

— Fant!

— Fant!

— Saj nisi... Nisem pustil, si trgal iz sebe. — Ti si še otrok, ne pa zločinec. Na nobeno listo ne boš zapisan.

Potem si se ustavil, da me je pogledala še mama.

— Rdeč je že! je rekla, ko da me pečeta kakor opeko.

— O to prase! si zavzdihnil. — Saj vem, kdo ga je poslal. Uničiti mi ga hočejo. — Alo, alo! Fant!

Zastokal sem in odprl oči, bilo me je že preveč sram. Tvoj obraz je bil rdeče obrobljen od žalosti.

Ob tem spominu sem se spravil skoraj ob pamet. Jokal sem in gledal proti šipam, če ne izdajajo komu morda moje žalosti. Toda šipe so molčale. Preveč rahel je bil moj jok, da bi me čule.

Vstal sem, da bi najprej povedal očetu, kako je bilo. Podrgnil sem oči z robcem. Roke so bile še zmerom težke, ko da so se zaležale v dolgemu snu.

— Ne, sem si govoril, — zdaj ne smem jokati!

Glas se mi je umirjal kakor otroku.

— Vidiš, oče moj. Ti si me po tistem samo gledal. Mene pa je zaradi tiste liste, ki je Kovačič potresal z njo pred tabo, bolelo. Z nekom sem moral govoriti. Ti niso hotel z mano o tem, tudi mama ni hotela. Sem pa z Lojzom. Rekel sem mu, grem pa tja, in pokazal na Kara-

vanke, če sem takšen. Lojz je še isti večer nesel naprej, da mislim pobrisati.

V šoli so takoj drugi dan začeli sestankovati zaradi mene. Hodili so mimo mene, ko da sem mrtev, tiho in pomenljivo. Dobil sem nekaj »najboljših prijateljev«, ki so me spremljali v šolo in iz šole.

Ti prijatelji, oče, so me tisto noč iskali, ko si ti umiral. Oni so posvetili na tvoj obraz in premotili smrt na njem.

Lazili so za mano kakor uši. Jaz pa sem jih hotel na vse kriplje prepričati, da sem njihov. Da ni lepše domovine, kot je ta (čeprav me je stari Kovačič v njenem imenu kasneje zapisal na svojo listo). Igra z njimi me je tako prevzela, da sem začel verjeti, da se moram res oddolžiti z zgledom in delom.

In najlepši zgled bi lahko dal samo ob tvoji smrti. Ob pogrebu! Naj me vidijo, kako ne grem v cerkev. Proč vendar s cerkvijo in z bogom!

Ustavil sem se sredi sobe; čutil sem, kako se stene nagibajo proti meni. Zdrznil sem se v nogah.

— In zdaj? sem čul očeta.

— Zdaj, sem odgovoril, — je vse to že daleč. Konec je ponižujočih preprirov z materjo, ali je bog ali ni boga. Mama nič več ne joka, kaj je vzredila v svoji hiši. Nič več ne vzdiguje rok, naj bom tiho. Zdaj moli. Moli zate in zame.

— Pa ti? Bi šel zdaj za menoj v cerkev?

— Kadar koli!

— Se še kaj bojiš?

— Ne, zdaj se ne bojim nikogar več.

Tiho sem jokal, tiho kakor marmor v julijski vročini.

Začel sem pogrinjati in rahljati posteljo. Težko sem trgal roke od njene mehkode. Ko da jih pomakam v med, tako se je obešala mehkode nanje. V smerom težji in težji med. Segel sem le še po samokresu, ki je zdrknil ob nogah na pod.

Brž ko pa sem legel, so se mi začele vzdigovati glava in noge, ko da mi je pod hrbet zašel visok val. Drvel sem po njegovi strmini nazaj in naprej, dokler se ni val znižal in umiril in je vame udarjala samo še spenjena voda. Dotikala se me je kakor čolna.

— Umrem naj! sem šepetal. — Tista bolečina, čeprav je morda res samo trenutek, ko se zapolniš s sivim lesom, je le predolga. Vleče se, do nadržnosti jo poznam. Lepše je, če se v spanju spremeniš v drevo. Ne čutiš, kako leseniš in kako se iznenada pogrezaš v temo.

Da, umrem naj v snu! V snu!

Ustnice mi je obliznil rahel in poten nasmeh. Z vsakim trenutkom sem se že manj občutil. Moči rok in nog so se zbirale nekje v prsih. Začel sem siveti kakor jesen.

— Les, les! sem klical.

A pogled ni bil ujet v njegovo sredino. Izmikal se mu je. Blodil je po njem, še ves presijan od svetlobe. Še zmerom bi bil lahko odprl oči. Veki sta utripali kakor mokra lista. In blizu, blizu svetlih vetrov.

Ne, tu ni bilo tistega lesa, ko se zadeneš vanj do bolečine. Pogled, ki se mu je iz hipa v hip udiralo samo še v notranjost, črno in mehko,

pogled, ki se je, ko da zmrzuje, strjeval v dolge in koničaste kristale, se je le še včasih vznemiril in se kot kroglica zadel v veke.

O, če bi bila to smrt, bi bil pogled skrit za težjim pokrovom! In brž ko bi se moči vzdignile do njega, bi pokrov postajal težji in težji; debelil bi se s tako naglico, da bi segel prek stegnjene desnice. Rasel bi nad mano v neizmerno težo, v kup, ki ga ne bi dosegle niti misli.

Vzdihnil sem. Strah je pritisnil na noge, trebuh, život. Bolečina se je kakor žaga zadržala tudi med lopatice v hrbtu. Natresla se mi je tudi v pljuča kakor svinčen prah. Moral sem globlje po zrak. Dolga in visoka amplituda vdiha in izdiha sta me spet zanesli kakor voda. Glava je nenadoma zdrknila k vznožju, noge pa k vzglavju. Poplesaval sem po postelji kakor košček lesa.

Še enkrat sem prisluhnil, kako diham; dihal sem široko kakor žival, hkrati pa se mi je zdelo, da slišim tudi kratke in odsekane vzdihne, podobne udarjanju bata. Potem sem omahnil v sen. Ne v sanje, ki poškrope človeka od blizu. V spanje sem se spustil kakor v ogledalo.

Spanje je hoja po neznanem svetu. Naporna in utrudljiva hoja! Spiš! Nenadoma pa te zbude. Dolgo in počasi se zbiraš. Najprej ni od nikoder nog, potem rok. Čutiš, da se je od nekod vrnil pogled. V tistem hipu, ko so te zbudili, veš, da te še ni, da si še zelo daleč. In prav strah, da bi tam tudi odšel, te vrne v budnost.

Vračaš se! Od kod? V vse smeri poskušaš nazaj, da bi se dotaknil neznanega sveta, kjer si bil. Bolj hitiš za njim, manj poti je do tja. Potem omagaš in veš le, da si nekje bil. A kje?

Si hodil? Najbrž! Vzdigoval kaj?

— — — — —

Ostriš in ostriš spomin, dokler ne postane tako boleč, da je mogoče le še nazaj. Prevzame te nagel strah od silnih beganj po neznanem svetu spanja. Občutiš, da si se vrnil samo zato, ker so vedeli zate tisti, ki so te zbudili. Če bi ne bilo njih, če bi ne vedeli oni zate, da spiš, bi ostal tam. Nekdo mora vedeti, da greš spat!

Bil sem že na dnu svojega sna. Glava in roke so se začele približevati druga drugi, ko da grizejo prostor pred seboj. Roki sta hiteli. Čutili sta na sebi oči, ki jih nista mogli vzeti s seboj.

Z obeh strani, od vzglavja in od vznožja, se je vzpel nizek zvok, ki se je v loku približeval glavi. Glava se je stresla sredi postelje kot semenje na rešetju. Zvok se je začel razpletati kakor korobač v zmeraj tanjše in tanjše nitke. Te so me zasule vse do oči. Le dve, dva zvoka sta se še naprej nadletavala nad obrazom kot vznemirjena kazalca na tehtnici. Tuleč sta iskala prostor nad seboj. Tulila sta v tako visokih legah, da jih je uho komaj zadrževalo. Vzpenjal sem se za zvokoma in obraz je postajal daljši in daljši. Zvok, ki je bil više, je vpil: Jaz! Drugi pa, ki se mu je bližal, se je zdelo, da se smeje. S strašnim in lesketajočim smehom.

Obraz je obvisel med obema kakor lunin krajec. Nosila sta ga, kakor v kljunu, visoko nad posteljo. Postajal je težak. Vse na njem se je stekalo kakor luža nekam na sredino. Zvoka pa sta držala vsak

svoj konec in se nadletavala. Včasih se le ni dalo razločiti, kateri je više. Poravnana sta bila kakor kazalca, a še zmeraj vznemirjena.

Eden od njiju se je potem rahlo nagnil kakor ptič v letu, postajal je višji in še tanjši; spreminjal se je v nekaj trdega in ostrega, kakor v iglo za pletenje. Spustil se mi je globoko v uho, do opne, ki je bila vsa v neznatnih tresljajih, in jo prebodel. Zašuštela je kakor predrt pergament in skozi nenadno odprtino je privrela daljava in drla vame kakor prepih. V usta se je natakala blag hlad. Uho se je napolnjevalo s šumom vetrov in s šumom vej. Odprl sem oči.

Gledal sem se, kako ležim. Skušal sem se s prsti dotakniti roba rjuhe; čeprav je bil tik prstov, bi tisti hip z vsem življenjem ne zmogetl do njega ... Hotel sem nazaj v sen, a me je preblisnilo, da razen tistih nekaj kolesarjev, ki sem jih srečal zjutraj, ni bilo nikogar, ki bi vedel, da spim. — Ne! me je obšlo. Moram se vrniti, še bolj se moram vrniti iz sna.

Ven moram!

Zagledal sem nad seboj gladino budnosti, še malo, morda le premik na bok in zunaj bom. Prav razveselil sem se mize, ki je odsevala z motne gladine, pa stola in peči in nočne omarice.

— Miza! sem kriknil.

Mrena budnosti se je strgala, ko da jo je predril kamen. Z vseh strani je pogledala jasnost in v istem trenutku so bile vse reči tako blizu in na kupu, da nisem vedel, na katero naj položim roko.

Rob, rob, je govorila roka in ga iskala. Z rjuhe je pohitela na nočno omarico, k obrazu, k lasem. Vedel sem, da zdaj lahko dosežem vse v sobi.

Roka je zdrsnila nazaj k telesu. Umirjen sem se prepustil očem. Pogled se je nosil kvišku kot ob zmagi. Bil je tako zanesen, da je hotel potegniti nase strop. Preiskoval ga je z vso domišljijo in kmalu našel na njem tuj obraz. Pravi obraz! Našel je oči, našel je nos, usta.

Kdo si, sem ga spraševal? Ne, ne, sem mu govoril. Nič nisi. Tam je pustil sled pajek.

Odvrnil sem oči od stropa, skrtil sem jih v dlani in čakal, da jih mine zmota.

Tja pogletje! sem se obrnil k tlom.

Pogled je res poiskal tla in se dolgo mudil na njih. Ko pa je spet hlastno zadel ob strop, je bil na stropu obraz nespremenjen, isti kot poprej. Usta z bolečino v zobeh. Oči pogašene. Nos! Diha? Diha!

Strop se je začel nagibati. Oči so ga nosile sem in tja, ko da ga žele presejati. Obšla jih je slast, da bi našle nove obraze na njem, še več oči, še več ust, nosov. Lovile so strop, ki se je nagibal včasih že prav nevarno, in ga potiskale spet nazaj.

Tudi uho je začelo loviti davne sledi. Daljava, ki je privrela skozi odprtino v njem, takoj potem, ko me je razil zvok, je bila polna odmevov. Spočetka nerazumljivih. Odmevov, ki vstajajo iz temnih kotov ali obokov. Tak odmev se spusti iz neoprijemljivih višin z vso težo. Ko da te nekdo, skrit, želi zadeti s kamnom. Z vsemi razsežnostmi pljusne vate. Vznemirjena tihota se na mah razširi v mehke in ritmične kolobarje, ki te vsega zasujejo s svojimi pljuski. Kmalu pa se kolo-

barji nehajo trgati iz višin. Ali jih ni več in so se potajili ali pa so te poprej že tako zadeli s svojo monotonostjo, da jih občutiš le še kot hlad, ki votlo udarja mimo.

Hladnim valom slede topli. Zaveš se, da je nekje blizu okno in da prihaja toplota od tam. Valovi so svetli, napolnjeni z odmevi hoje in človeških glasov. V njih je čutiti gorko zemljo, ki jo pari vroč dan. Od vročine, ki žehti z neba, vre pesek. Šumi te bolj in bolj napolnjujejo s svojo govorico, ki so jo pobrali zunaj. Neustavljivi so, z vseh strani vro. Besede preglasa veter, ujameš jih le pol, veter se nenadoma zaustavi tudi nad nečim mehkim, ne veš, ali so to trave, žita. Potem slišiš, da se je noga zadela v plot. Oglasi se še predirljiv zvok jekla. Nekdo udarja po rezilu.

Predirljiv zvok kose prežene ropot voza.

Še in še prihajajo šumi, najrazličnejši zvoki, prihajajo in odhajajo, se spuščajo nate, te tipljejo, hrumé.

Kdaj sem jih ujel vsakega posebej, ne vem. Od muke, da bi prisluškoval le vetru, sem se tako razkopal na postelji, ko da me je razvnel bes. Rinil sem z obrazom v blazino, vihal robove rjuh, spodrsaval z nogami. Šele ko se me je lotila onemogla želja po miru, sem čul na oknih papir.

Veter! Spustil sem se na bok in ga poslušal in gledal papir, ki se mu je upiral. Kakor metulj je nihal. Drobna, pšenična krilca so drobila, ko da se bodo vsak hip odlepila od okna in se vsa lahka pognala pod strop in udarjala vanj.

Veter!

Poskušal me je doseči z dolgim, hladečim jezikom. Potipal mi je obraz, ki se še zmeraj ni znal umiriti.

— Vonj po dvoriščih! sem ga lovil z nosnicami. Vonj po pragovih konjskih hlevov. Trpek in jedek kakor dim.

Potem se je zvalil v sobo kakor bala sena.

Seno! Tako diši izpod ostrejšij podov v poletju, ko je vsak kot zatlačen z mrvo.

Toplo je dihal vame, z gobcem krave, konja. Dotikal se je rok in nog, obraza. In ko se je odmikal, sem ga lovil za seske in se vpijal vanje. Grabil sem z usti in nosnicami.

Veter pa se je umikal nazaj k oknu. Bil je na begu kakor zvesta žival, utrujena od igre, ki se ne zna rešiti drugače, ko da se umika. Zmuznil se mi je skozi odprtino ven, v pesek, ki ga je rešetal blesk vročine.

Zdaj se mi je zahotelo prisluškovanja, tistega, ki te popelje do same ključavnice ali pa celo za sam hrbet.

Kako, da sem pozabil na ljudi! Morda že vedo, da sem prišel zjutraj in da sem bil pijan. Morda so me slišali, kako sem govoril sam s seboj. Morda me je tudi kdo čul ponoči na travniku, ali videl.

Obšel me je strah, da že vedo o tem in da se tudi pogovarjajo o meni (in sram hkrati, ko da sem delal potrebo pred ljudmi). Zapustil sem posteljo z gnevom, kakor vlačugo.

— Pogovarjajo se! sem šepetal in se kradel k oknu.

Pod je zaškripal. Obstal sem na samih prstih in lovil opore z rokami. Ujel sem se v počep in se nagibal naprej, nazaj, v levo, v desno.

— Me je kdo čul?

Zunaj je bilo naenkrat vse tiho.

So me? Strah se je zgostil v bolečino, ki me je na mah izvotlila. Po vsem telesu je bilo slišati utrip za utripom, ko da nekdo udarja z lesenim kladivom po lepenki.

Niso me! A? Utripi so postajali težji. Iz počepa sem se počasi vzravnaval in našel toliko opore roki, da nisem več nihal. Počasi in dolgo sem dvigal nogo in se pripravljaj za nov korak, ko da jo trgam iz objema. Potisnil sem jo naprej in previdno spuščal nanjo vso težo.

Pod je molčal. Toda tišina zunaj, ko da je uganila po tistem prekletem škripanju, da jo hoče nekdo prevarati, je postajala še neznosnejša. Trgala se mi je mimo ušes in me lovila za zapestja.

V tak molk se lahko pogrezujejo samo ženske. Čakajo, pa čeprav do jutri, da lahko zavpijejo z vsem srcem: Aha! Morda me zdaj celo vidijo, kako telovadim proti oknu, in me s smehom kažejo druga drugi. Pogledal sem sunkovito nazaj, proti postelji, umivalniku, kjer sem slutil neznan pogled.

Ničesar! Kdo naj me le vidi? Stene! Daj no!

Malomarno sem stopil z glasnimi koraki k oknu, ko da sem se pravkar naveličal knjige. Z lenim pogledom sem iskal cesto.

Kje so ljudje?

Odmaknil sem se od okna in se znova vznemiril. Še enkrat sem se obrnil k stenam, celo k stropu, morda so pa le tu.

Nič!

— Vedo? sem spraševal.

Nekdo v meni je zarjul: Vedo!

Lovil sem se nazaj k postelji, stegoval sem se k nji kakor slep, utrujen in pijan. Zavalil sem se na razvlečene rjuhe in šepetal.

— Vedo, vedo!

Spet sem se videl v travi ponoči, sklonjenega k zemlji. Slišim, da se mi nekdo približuje in prisluškuje.

Kaj sem si govoril? Čakaj!

— Smrt! Smrt! In potem, da je noč Nemčija. Smerniki žandarji.

Moški na cesti je čisto pri miru. Ne gane se!

Kakšne svinje so ljudje! Svinje, svinje! Rinil sem v blazino kot v vročici. Hočejo te videti pijanega, srečnega, žalostnega in nazadnje tudi mrtvega.

— S tem si vendar krajšajo čas!

— S tem, s tem, sem iskal besed in udarjal z rokami okoli sebe.

— Kaj pa je v tem kratkočasnega, če se nekdo hoče ubiti?

— Zakaj se pa nisi.

— Ubil?

— Eh, tudi potem bi govorili, še več bi vedeli.

Pa kaj je še lahko slišal? Tudi to, ko sem rekel, da bi šel za očetom v cerkev? Kadarkoli, sem rekel.

Je slišal?

Ne! Ni me, to sem govoril že doma.

Kaj pa še drugega?

Gledal sem v ugreznjeno blazino, ki se je dvigala kakor testo, in pozabil medtem, kaj sem vprašal. Udaril sem s pestjo vanjo in ugreznina se je razširila kakor krater.

— Kaj? Kaj? Kaj je še lahko slišal! sem se spomnil.

Poiskal sem z dlanmi obraz. Pogled se je odbil od okna, postajal je krajši in se lomil kakor kruh.

(Konec prihodnjič)

NEIZPETA PESEM*

Fran Albreht

Zvečer, ko že narahlo podremavam
in svet razpušča se in v nič razblinja,
povede me na drugi breg stopinja,
kamor počasi, nezavedno tavam.
Slovo sem dal posvetnim že zabavam.
Ob čaši vina misel me prešinja,
iz srca pesem neizpeta izginja,
posmehujoč se vsem vlačuškim slavam.
Življenja kratki sen se dopolnjuje.
Modrost, ki ni od tod več, mi ozarja
srce, ki vedno še kragulj ga kljuje:
V življenju stal si, stal si sred viharja.

* Ob obletnici smrti Frana Albrehta iz njegove literarne zapuščine.

JUTRO

(Nadaljevanje)

Pavle Zidar

Kaj še vedo ljudje? Vedo, da se nisem dal spraviti iz gostilne? So veseli, da me je natararica zavrnila? In že jo slišim, ko pripoveduje gostom, da si ne morejo niti misliti, kaj mi je padlo na pamet. Gostje se režé.

— Res mi je rekel! hiti zatrjevati natararica.

— Ali ste za eno partijo, mi je rekel? Veste, jaz ga gledam, kaj takega se ja ne govori, on se pa smeje. Kaj bi ne vedela, da se norčuje. Jaz nisem za nobeno partijo, sem ga pogledala. Ne z vami, ne s kom drugim.

— Nesramen pa je! so ji odvrnile ženske.

— Je!

Gledam te ženske, ki odhajajo iz gostilne. Za petami sem jim. Nekje se bodo že ustavile.

Poravnal sem posteljo in slišal sem samo ženske. Ženske, ki prihajajo, ženske, ki odhajajo. Spodaj, pri prvi stopnici, kjer je mreža za strganje blata, slišim noge, ki se gnetejo. H gospodinji gredo!

Švistnil sem pokonci, odlepil sem se od postelje kakor papir, ki ga je vznemiril prepah. Dvigal sem se k stropu, dvigal, padal...

— So, so! sem tajil dih, ko da me zasledujejo.

— Ja tiii! je zacvilila gospodinja.

Nihče ji ni odgovoril. Kajpak, šli sta v vežo. Prijateljica je verjetno pokazala s prstom v moje okno in gospodinja jo je povlekla v svojo okrašeno vežo. Med svoje rože in božje podobice.

— No, sem pa rekla, ne bo je! je zajela besede tako globoko, da bi se lahko prekucnila v tisti prepah. — Zmeraj sem rekla, ne bo je!

Veselo je pritisnila dlan ob dlan. Imela je mehki, kakor da sta blazinici za šivanke.

— Pa si le prišla, le! je zapela, da se ji je težko blago na životu od prikimavanja nagubalo.

— Prišla je, jasno! sem odgovoril gospodinji potihó. Ošilil sem besede tako na ostro, da bi lahko z njimi krušil zid. — Privlekla se je, krevlja. Kdaj pa ženske požene pokonci, kdaj? Kadar imajo kaj povedati.

— Pa bi sedla, je gostolela gospodinja. — Čakaj no, boš šla noter! je zašumela s krilom, ko da ji dela prostor.

Noter, noter! sem jo oponašal. — Zakaj pa noter? Da boš laže slišala, kako se je tvoj najemnik sinoči valjal pijan? Da boš laže zacingljala s svojim glaskom: Oh, sveta Marija! in ga potem vsa vznemirjena pojedla. Da ti bo zdrsel po uveli in razobešeni koži na vratu kakor košček trdega kruha. To bi rada! sem se škodoželjno nasmihal.

— Ne utegneš noter? Tak, daj no! so se ji ogorčila mahedrava lica. Stresla je z njimi, ko da se jih otepa.

Obe ženski je ujela tudi šipa v mojem oknu. Stali sta si nasproti kakor uveli gobi, ki se pogrezata k mehkim in dišečim tlom v gozdu. Gospodinja se je spet nagnila k prijateljici.

— Toliko časa se nisva videli! je naredila pest, ko da se prema-guje, da bi jo udarila. — Še včeraj sem mislila, ne bo vstala, revica. Pridi no! se je napol obrnila k hiši.

— Šla bom! je zanergala druga goba. Stala je čisto pri miru. Glava se ji ni nagnila v nobeno stran. Ko da se boji pogledati navzgor k oblakom. Morda bo dež in ji bo razmehčal obraz.

— Spati ne morem! je rekla čez čas žalostno. Gledala je predse in besede so ji res spolzele kakor kaplje z nagubanih in mehkih ust.

— Spati? Kako pa to? se je začudila gospodinja, kot češ, ti si mi pa še zmerom tica. Zadržala je z vekami kakor hrošček. — Povem ti, se je zlagala prijateljici, — da tudi jaz težko. Po dve, tri urice se še da, več pa ne.

— Jaz pa se zbujam in zbujam, je neutolaženo, a na tihem vesela žlobudrala druga.

Pomaknil sem okno bolj v desno, ker sta se raci le pomikali k hiši.

— Ja, potlej pa spiš, če se zbujaš! se je vzdignil gospodinjin glas, ves tresoč se, in sam bog ve, ali poln jeze ali smeha.

— Spim od ene do pol dveh, dragica! se je zakregala nazaj prijateljica.

Gospodinja jo je prijela za komolec in molče, kakor plavajoč konj, zarezala z glavo naprej. Bila je resna in tako zaverovana vase kakor raca sredi reke, ki ve, da nihče ne more do nje.

— To pa res ni spanje! je hinavčila.

— Saj ti pravim!

In šele gospodinjinjo zaničevanje njenega spanca jo je spet pomirilo.

— Pa bi kamilični čajček poskusila, jo je nadlegovala gospodinja.

— Marta! jo je pogledala ona kakor sliko, — saj veš, da sem pila že vse. Kamilice, žajbelj. Komanova mi je rekla, naj poskusim nageljnovke klinčke, Fürstova zaspi le z vrečico peska na životu, Omanova pije tropotec. Marta! Če bi jih poslušala in pila, kar popijejo te ženske, saj me je konec. Eni dene dobro to, drugi pa kaj drugega. Je tako?

— Kaj si že slišala za sestro Ernestino? se je nagnila gospodinja k njenim drobčenim ušesom.

Obema je ušel pogled kakor golob. Ne, tega Fürstovi niti Omanovi ne smeta povedati. Podrsali sta mimo lipe, ki je vrgla čez dvorišče večerno senco, in brskali, brskali po sestri Ernestini kakor kuri.

— Ona ti bo pomagala! je vzklikala gospodinja. — Ona!

— Pa je še sestra, mislim nuna? se je ustavila gospodinjina prijateljica. Nalašč je močno podrsala z ного in pogledala h klopci.

— Ni in je! Kako bi rekla, je gospodinja pogledala k vejam. — Majhno penzijo ima. Po sadovnjakih pobira obtolčence in kuha tako dobro marmelado, da jo vsi kupujejo pri njej. Tudi zadruga! je zašepetala.

— Zadruga! je bušila v smeh prijateljica.

— Zadruga! je zacvilila nazaj gospodinja.

— Najbrž jo je tudi upravnik?

— Pa še kako! se je zresnila gospodinja. — Sama sem videla njegove otroke, ki so jo imeli na kruhu.

— Kaj mi poveš!

— Pa srečam Mirkeca, je kimala. — Ja, Mirkec, je dobra marmelada, mu rečem. Je imate še dosti? — In gospodinja je že razširila roke in zavpila: — Toliko!

— Lonec, kajpada! je uganila prijateljica.

Gospodinja je zatresla z glavo, polna jeze:

— Požeruhi!

Naenkrat sta se obrnili k mojemu odprtemu oknu, osupli, da ga že prej nista videli. Stisnil sem se k steni in ju gledal v šipi, kako sta begali z drobnimi očmi. Nista mogli verjeti, da ni nikogar za oknom; postajali sta skesani, skoraj otožni, in bilo jima je žal, da sta se tako zagovorili.

Jaz pa sem se kot plamen priliznil k steni in si zadel ves njen hlad na hrbet. Utripal sem od zadovoljstva kakor večča. Ne vedo! Ne vedo! Ničesar ne vedo! sem se čul. Ne vedo! so oživele roke. Noge so postale razposajene. Najraje bi stekle, zaplesale po sobi.

Starki pa sta še zmeraj stali druga ob drugi brez besed in se vrteli kakor siti. Sedli sta na klopco in si vrgli roke v naročje, da se jima je krilo pogreznilo daleč med kolena. Ogledovali sta si prste, ki so počasi oživljali.

— Kave ne bi smela! je rekla gospodinja.

Vedel sem, da to govori meni. Zdaj bosta govorili samo zame. Ves čas, ves večer. Tako sem delal tudi sam, če so me zalotili pri skrivni misli. Takrat sem zmeraj ali pel ali pa se delal veselega toliko časa, da sem postal tak zares.

Tiho sem se odkrušil od zidu. Pogovor stark me je res zrinil v nekakšno veselje. A kdo, vprašam vas, kdo se vrača od špranje, kjer je prisluškoval, pobit in sam, in ko ga skrivnost, ki si jo je vzela, ne greje. Morda še enkrat prisluhneš, če si res sam. Zavrtiš s pogledom, ki ne verjame niti tebi, še enkrat v ključavnico in jo preiščeš kakor speč obraz.

In obraz se ne zgane. Daleč je! Tako daleč, si želiš, naj bi bilo zdaj vse. In naenkrat se to tudi zgodi: stvari se odmikajo, zgubljuje se v svoj nič, v prostor pa, ki ga je že preveč, se spuščas ti z iškarijot-skimi koraki. Ko se naužiješ svoje podlosti, ki ti sili v prste in obraz, spoznaš, da z njo pravzaprav nimaš kam. Ne na cesto, ne k prijatelju! Razen tebe nima nikogar.

Oddrsal sem do obleke, ki je bila razmetana kakor človek, ubit od zračnega pritiska. Lovil sem jo nase kakor v temi. Roke in noge niso in niso našle v njej starega mesta. Vse je bilo tuje: hlačnice, rokavi. Upiral sem se ji. V njej je bedel še ves hlad včerajšnjega dne.

Toda obleka je kakor pes. Žene te s seboj. Brž ko si v njej, moraš med ljudi. Takoj sem vedel, kam hoče. Kajpa, na cesto, kjer se bom delal toliko časa živega pred kolesarji, dokler res ne bom oživel. In potem jim bom prisluškoval, tako da se bom ponujal njihovim očem. Naj se me najedo kakor ceste, kakor vseh, ki jih srečujejo mimogrede.

Vidijo naj me, kako živ sem še (zjutraj so se motili, tisto nisem bil jaz)!

Hitel bom mimo njih — kajpa, mudi se mi, komu pa se ne, če je na cesti. Gledal bom naprej, daleč daleč naprej, ko da se mi v daljavi izmika čas. Tam, tam je, bodo govorile oči. Oh, ali ga bom še ujel!

Medtem pa se bom dotikal kolesarjev z nevsiljivostjo mraku. Da, kradel se bom kakor mrak s travnikov in vrtov, s samotnih in do obupa izsušenih bazarjev, kjer je veter tisoč in tisoč pupkom odprl trebuhe. Zavel bom s slamnatih streh, skozi line podstrešij.

Mrak bom! Mrak, ki se loteva najprej samo senc na dvoriščih in vlažnih zidov. Utripal bom na tistem prostoru kakor krastača, posut z rdečimi, zelenimi, rjavimi bradavicami. In zame se bo menil morda samo otrok. Ves čas bom stal pred njim v svoji zeleni, rdeči opravi. Ko da me gleda s slike, kjer je zraven tudi čarovnik, ki me spreminja v najbolj čudne barve. Potem bom obšel otroka, stopil bom za njegov hrbet, in ko se bo otrok odtrgal od strani v tej lepi knjigi, bodo gledale oči samo še mrak.

Mrak, ki se polašča človeških skrivnosti. Biti moram mrak!

Droben prah pod kolesi je hrstel. Obrazi kolesarjev, ki so mi prihajali nasproti, so bili res otroški. Vedel sem, da se mi posmihajo, vedel, da še malo ne verjamejo, da lovim samo čas. Kdaj pa kdaj se je kdo od njih iz neznanega obzira, ki je bil že sadizem, le zazrl v mojo smer. V smer, ki sem ji začenjajl verjeti že z muko. Rečem vam, ko da pljuva v tisto daljavo.

Ni ji verjel. Ni mi rekel, naj se mi ne mudi.

Jaz pa sem hitel mimo teh obrazov, ki so odmevali vse na tem svetu, tudi mene in mojo sinočnjo smrt. Pogled pa je udarjal okoli sebe s temnimi krili za zrnom časa, ki sem si ga izmislil.

Zdaj sem začutil, da res nekaj zamujam. Res se mi je izmikalo v svetli del večera nekaj tihega in okroglega. Včasih sem občutil tako roke. Tiste, ki so zrasle na vsem lepem in so z velikimi, okroglimi prsti držale glavo kakor oreh.

Kolesarji so se me začeli ogibati. Začenjali so verjeti, da sem res izgubil nekaj velikega. Da, zdaj so že vsi verjeli, da je tam v daljavi zares nekaj izgubljenega.

A jaz sem samo še hodil. Romal sem, kakor romajo drevesa za nami, kadar jih ogledujemo iz vlaka. Drevesa, ki nas skušajo dohiteti, ki tacajo, mi pa se trgamo od njih, srečni, da jih ni za nami in da jih tudi nikoli ne bo.

Zdaj šele sem postal mrak.

Pogled mi je obvisel na nogah kolesarjev, ki so mehanično pritiskele na pedala. Pedala so se dvigala in padala kakor lopatice mlina, ki jih nagiba močna voda. Z nog, ki mi niso povedale nič drugega, ko da gredo domov, sem našel že tudi k rokam. Bile so, te naše pobožnjakarice, pripravljene na vse. Vdano so prenašale droben glas, ki jim je zapovedoval. Niti za trenutek se niso zmedle ob srečanju z mano. Zdrvele so mimo, ne da bi mi kaj rekly.

Vem, roke ne spregovore, to so naše živali, ki jih ne moremo nikoli zasititi. Samo žro. Vse jim pride prav. Od zločina se zlahka vzpno k sami božji zarji. Za vse jih imamo, kakor nož.

Potem sem začel tipati obraze. Dotikal sem se jih kakor kruha. Usta in oči so njegova sredica. Z njih kane včasih beseda, ki ti je vse življenje blizu. V vsem in povsod jo najdeš. Oči, usta so edino okno v našo temo.

Prebiral sem mehko okoli ust, rahlo in puhasto, mehko, ki je lahko odmev zvitosti in naslade, pa tudi žalosti in sanj. In ta, ta te ne pahne od sebe kakor trda in ostra strast. Strast za upanjem, strast za nečim nepotešljivim. Usta v strasti nalagajo zmerom odločitve tistemu, ki jih gleda. Ali z njimi ali proč od njih. Mehkoba okoli njih pa zanaša človeka k samemu sebi, on je tisti, zaradi katerega se naslajajo usta. Zaradi njega so polna sanj. Koliko poti je k njim! Od vsepovsod hite.

In kam meri ta žalost, ki sem se je pravkar dotaknil? In ali je žalost? Ne, to ni žalost ust. Jaz sam sem je poln. Mene razgreba. Saj se vendar sramujem, čemu še živim. Zakaj vsa ta neumna hoja? Hoja, ki je samo zame in za nikogar drugega. Še me je sram, da nisem mogel umreti. Še, da se tako opotekavo skušam vrniti. O bog moj, kam naj še grem! Kod naj še hodim, da bom mrtev ali živ? Živ? Kakopa, jaz bi rad živel.

Ognil sem se te masohistične igre z besedami, ki so me bičale in gnale v zvitost. Na tihem sem bil srečen, da sem se kaznoval in da sem še enkrat občutil vso sramoto. Težke besede bi me bile res kmalu razrezale. Toda nasproti so se mi že smehljala usta kakor ogledalo. Ogledalo, ki nas opominja, naj bomo zviti, če hočemo, da se bodo ljudje ustavljali pred nami. Samo zvit nasmeh jih zavrača. V njem je prezir in z njimi si pomaga človek tudi, kadar je najbolj skrušen. Ko ne ve najbrž niti za hip, kje bo končal. A mora, mora prezirati, mora se upreti pokončevavcem (očem, ki okradejo človeka vsega).

Otipal sem si z dlanjo usta. Bila so topla in mehko so dihala prezir v dlan. To sem bil zdaj zares jaz. Jaz! Pogledal sem nazaj na pot. Kje povsod sem moral hoditi, da sem začel verjeti, da se smehljam. In zdaj se res, prekleto! Skoraj naglas. Kdo ne bi zdaj verjel, da se? Kdo?

Kakšna neumna smrt me je podirala. Smrt, kjer je vsaka beseda les, vsak pogled les, vsak utrip, vsak korak — les. O, ko je smrt že tako blizu, da te napolni s svojo nesmiselno vsebino, takrat je beg iz nje najtežji. Pa ni le težko nogam, pomagaš si tudi z rokami, z usti, z nosom, z besedami. Nazadnje se sprijazniš tudi s sramoto, ki jo okoli raznašajo starke, samo da bi bil živ. Samo da bi se že nehal ugrezati v les. Nočes izpustiti z oči njunega tekanja. Spominjaš se norega razgovora o spanju, ki je samo uvod k tvoji sramoti. In ker se ti mudi živeti, vpiješ, naj že začno govoriti o tebi. Začnita, začnita že! jima vpiješ. Onidvo pa se vrtita v senci in sta tako gluhi druga z drugo, tako brezobzirni s seboj, da si ne privoščita niti počitka na klopci. Spoprijemata se s pogledi kakor dva stara goloba, ki sta občutila že vse zobe mačk, zdaj pa sta že sita vsega in se hočeta končati. Le še šumita s perjem in se gledata kakor hudiča iz steklenega vrčka. Starki vesta, da bi me lahko potegnili iz tesnobe. Vesta, da je samo začetek poti

negotov. Človeka vznemiri le prvi korak. Potem pa, ko se usujejo za njim še drugi, je hoja samo še igra.

Vsak začetek pričakujejo ljudje kakor mesarico, ki naj se odpočije na njihovem vratu. In dokler mesarico samo nejasno slutimo, kako se blešči in kako na njeni ostrini pozvanja zrak, smo v takem strahu zase, da se komaj držimo na tistem stolu, ki nam je ponuden iz zadnje milosti. Ko pa se mesarica sproži, ko že leti s strašnim zamahom na naš tilnik, je že vse dobro. Nobene tesnobe ni več v nas. Strah, ki te je zategoval okoli vratu kot pasja ovratnica, leži ob nogah in ovratnica je tako na stežaj odprta, da bi lahko pobegnil skoznjo. Pa ti ni več za beg. Ne! Vesel si, da si te je končno že izbrala sekira in da bo vsak hip na tilniku in potem vse globlje in globlje v vratu.

Toda moji dve starki, moji dve oglušeli papigici, ki sem ju gledal v šipi svojega okna, sta bili drugačne volje. Ali jima samo na videz ni bilo mar zame ali... Kdo ve? Morda sta pa vedeli, kako je s to tesnobo v meni in sta me namenili njej. Ovratničku! Tesnemu, zmeraj tesnejšemu. In ko bi bile moje oči že na licih, ko bi s hladnim in očita-jočim leskom odganjale od sebe tihi šepet, ki bi se zbiral v moji bližini, bi se papigici razklepetali tudi o tistem od sinoči. Še malo jima ne bi bilo mar, da sta si me privoščili šele zdaj.

— Saj tudi naju kmalu ne bo več! bi se smehljali, če bi jima kdo pokazal name in jima počital. Pošumeli bi z obleko kakor s perjem in se znova lotili druga druge z jezo starih ptic.

Toda starki sta me samo slepili. Ko sem v svoji tesni in vse ožji žalosti, ki me je vlekla k njima, zagledal njune ustnice, pravzaprav črto, ki se je mehko pregibala pod njunima nosovoma kakor senca bilke, so oči začutile tople solze. Zdaj sem lahko rekel, da ne vesta ničesar. S teh ustnic je odmevala moja žalost. Začel sem šepetati, ko da praskam po kletki.

— Ne vesta, ne vesta!

Hitel sem k obleki, ki me je potem odgnala še drugim nasproti.

Tako se prisluškuje iz smrti! Skozi tesnobo, ki te oži in oži s prsti kakor steklenico. Potem te razklene žalost in iz temnih vej, ki zaštrle v človeka, spet dahne svetloba vetrov. Slišiš šume listov, oglasi se zemlja. Pod sabo začutiš tla in po njih spregovori spet tvoja hoja.

Hodiš! Hodiš, da bi ti verjeli, od kod prihajaš in zakaj. Izmisliš si celo čas, ki mineva nekje v daljavi. In ko ta res mine, si še zmerom mrak in hodiš za ljudmi. Siliš za njihov hrbet. K njihovim rokam in nogam.

Noge! šepetaš. Roke! V resnici si pa že na njihovem obrazu, pri ustih in očeh, in bereš z njih, kaj si.

Nihče, ne starke ne kolesarji niso vedeli ničesar o tem, kar se je godilo sinoči. Sum, ki me je nagnal za sledmi smrti, sum, ki se je tako pošastno razgorel v iskanje, me je še zmerom obvladoval kakor taborišni stolp. Čeprav se je okoli stolpa zbirala tišina, je še vzbujal strah, da bo nenadoma oživel. Tiho sem odhajal z njim domov. Zdaj bi ga smel že z vso pravico podreti. Potegnil bi samo tram in stolp bi se

sesul. Toda roka, ki je bila tako dolgo obvladovana od njegovih lin, se je zdrznila ob misli, da bi ga razdrla, in je še bolj zaključevala.

Ko sem obstal pred domačim stopniščem, še zmeraj nisem verjel, da bom šel lahko gor. Stopnice? Sum je znova butnil vame, kot ob pokrov. Stopnice!

— Stopnice! sem šepetal. — Še ene so. Vidim jih. Od kod so te stopnice v meni?

Stopil sem na prvo, na drugo. Kam vodijo, poglej no! Res so!

Luč! Luči ni. Zapraskal sem z vžigalico. Joj! Zazibal sem se kakor jadro od nenadnega sunka. Pijansko okence se je razsvetlilo in moral sem do vrat.

Razbijam.

— Kje si, župnik? vpijem. — Moj dobri prijatelj, kje si!

Zadel sem ob steno. Med prsti tli vžigalica in dogorela glavica se poveša. Visi na črni nitki in binglja.

— Župnik! rjovem.

Znova sem zapraskal z vžigalico in obokana veža je oživela od moje pijane sence in črnih, vlažnih madežev na stropu.

— Oj! Ooooj!

Odmev je mrzel. Glavica vžigalice spet zakinka in tudi moja se lovi. S prsti, ki so nemirni kot kokošje noge, pobrskam po škatlici. Droben in suh les hrsti, lomi se.

Okence se je spet zagrnilo.

Stal sem pred domačim stopniščem kot uročen. Ni se mi dalo gor, v sobo, zdaj moram vendar za novo sledjo. Sinoči nisem šel iz gostilne samo na travnik. Hodil sem po stopnicah. V župnišče sem šel. K župniku, znancu. Rjovel sem, da je veža kar poskakovala od odmevov. Pa kako, kako sem zašel v župnišče? Iz gostilne...?

Okence se je spet odgrnilo. Spet se vidim. Lovim grobo ograjo iz lesenih lat. zadevam se vanjo z vso močjo in klepetam. Sam nase vpijem in na župnika. Na mojega prijatelja, ki igra...

— Ki ig-gra Mozartá! Lepo ga ga igra!

— Jaz hočem Mozartá! Slišité!

Pot pod mano je kot lesen plošč, ki se vzdiguje z zgornje strani proti meni.

— Hudič ti! tolčem z nogami, — ne boš se poveznil čezme!

Začnem teči, toda zgornji rob ploha se viha in zmerom teže se lovim na njem. Roke hlastno segajo po opori, a je ni. Padem! Noge mi silijo k obrazu.

Strmina se počasi nagiba v nasprotno smer. Začnem se vzdigovati više in više, kot na gugalnici. Zdaj pa se je pot zastrmela nenadoma navzdol in že iščem z rokami prijem, da bi se ne pogrnil v nižavo.

V farovžu je bila še luč, sede sem jo opazoval, kako mi prihaja nasproti. Bila je v višini župnikovega obraza. Začel sem se pobirati, a sem lahko samo še visel prek lat v plotu.

— Žup-nik, žup-nik! sem šepetal.

V obraz mi je dihal nočni mir. Odrinil sem se od lat kakor od vsiljivega človeka. Medtem pa je že župnik ugasil luč.

— A tak si, tak! me je poparilo, da s farovških oken sveti samo hlad stekla.

— Tak, tak! sem se lovil. — Kaj bi te ne poznal, lepotček! Ti skravžani jezuit! Prav rad bi se spovedal pri takem moškem. Ja, da imam kiklico, pa še lepo povrhu. Kako bi se midva gledala, jaz ves v trakcih, ti pa obrit in gladek kakor spomenik! Ampak nocoj...

V okno je spet planila luč. Usta so se mi zaprla kakor škatla. Glej no! Zdaj moram pa res potihno, da ruševca ne zbudim. Čeprav so bili koraki kakor razsuti zobotrebeci, sem jih le še krotil, da niso bili preglasni.

K oknu! so ukazovale noge.

— Prijatelj, ob tej uri se vendar spi!

Prihajal sem kakor tat. Luč me je zgrabila za oči, vlekla me je k sebi kakor odgrnjena ženska. O, da ni teh prekletih nog! Ob vsak kamen se nasade.

— Čakaj no! sem se skremžil. — Au! Tipal sem čevlje in gledal luč.

— Ja, pa ravno ti boš pokonci. Pridiga? sem se zasmel. — Za takšne? sem se potrkal. Pognal sem se naprej, ko da me je nekdo porinil. Udarjal sem ob kamenje kakor voz, skušal sem se ujeti na roke, ki so grabile na vse strani, ko da love sapo.

— Na, zdaj pa imaš, na! sem vpil.

Toda luč v oknu je vztrajala. Še več: strmo je gledala name, ko da odkimuje. Prislonil sem se ob zid, mrzel in hrapav, in odšel za prsti, ki so tipali proti vratom. Zaplesal sem v prazen prostor, v vežo.

Vrata?

— Vrata! sem začel vpiti. Od vsepovsod so se krušili odmevi kakor omet. Prasnil sem z vžigalico in ves prostor je kot odsekano utihnil ob svetlobi. Strop se je začel umikati luči, ko da ga dvigajo nad sabo roke in ga žele zanesti daleč stran.

Še enkrat sem zavpil, tokrat močneje. Obokani strop se je spet spustil nadme. črnkast, poln vlažnih madežev. Odmevi so se usuli kakor težke kaplje. Stopnice! so zavpile oči. Posvetil sem z vžigalico in se prepustil pragovom, ki so vodili navzgor. Pragovi, mehki kot orgelske tipke, so se oglašali pod nogami kakor žalna maša. Niže, zmerom niže so silili in v mol, dokler se niso podaljšali v hodnik, ki je bil toplejši in manj oglušujoč kot veža.

Potipal sem, kje bi bila vrata, pa jih ni bilo nikjer. Sam zid, suh zid. Topel. Najraje bi butnil vanj z obrazom, tako je dišalo po domu, po skrinji v kotu in po starem papirju.

Spet sem potegnil po škatlici. Svetlo sinjkasta sled je zažarela za vžigalico, ko da sem podrgnil po hrapavem in daljnem nebesu. A ne z vžigalico, s kometom! Zdaj šele so se prebudili v prostoru vonji. Zadišalo je po poribanem podu, po sadju, po razlomljenih orehovih listih.

Nihal sem med vrati, obitimi s pločevino, in vonji, ki so se vrstili drug za drugim. Sami domači vonji! Tako sta dišala doma stara mama in stari oče po listih oreha, stari oče pa še po svežem gabrovem lesu.

Naslanjal sem se na vrata in lovil te vonje, vznemirjen, ko da hlastam z bolnim životom za zrakom. Sadje! Oreh! Tako je dišalo vse

samo v moji mladosti. A zdaj? Zdaj dišim po žganju, mrha! In pijan sem in naslanjam se na tale vrata, ki so kakor od blagajne.

No, bomo videli, kaj je notri.

— Odpri! sem ropotal po njih. — Bilanca!

Obraz se mi je režal. Lica so se nabrala pod očmi v pest, ki me je skušala udariti, veselo udariti. Sklonil sem se h kljuki in se zresnil. Vsak hip lahko stopi iz blagajne moj prijatelj župnik. Pred njim se ja ne smem raztegovati kot harmonika.

— Gospod, gospod! sem se pačil, ko da se gledam v ogledalu, kjer so usta nekje pri ušesih in vsa kri v nosu. Usta so se umikala besedam kakor gumi.

— Halo! sem udaril s pestmi po pločevini, ki je vrnila odmev močnega udarca pod obok. — Dosti mi je! Slišite?

Za vrati, v notranjosti pa je zadržal stol ali miza morda, kaj vem. Slišati je bilo tudi korake, ki pa niso bili namenjeni k vratom. Nekaj so iskali ali skrivali. Včasih so bili glasni, včasih so se potulili, ko da šepetajo. Morda pa išče župnik obleko? Ne! Ali ključ? Tudi ne! Spet koraki, jih slišiš! Nekam k oknu so namenjeni. In zdaj? Da, zdaj pa gredo k vratom.

— Kdo je?

Glas mu je bil popolnoma tuj. Bog ve, kakšne stiske so mu ga v teh nekaj trenutkih izoblikovale. Morda se je izprašal za vse stvari do rojstva nazaj, da bi uganil, kaj naj bi ga v tej pozni urni kaznovalo. Le kdo? Oh, ko pa človek res nikoli ne ve!

— Kdo je? je še enkrat vprašal tiše.

Tokrat je bil glas njegov. Ko da ga je sprožilo upanje, da se moti, da ni nikogar za vrati. Da, samo veter je bil ali pa mačka v veži. Jutri jo bo krcnil po ušesih, žival neumno. Moral se je obesiti z vso težo na kljuko. Izpod praga, kjer je bila široka špranja, je vel zrak kot iz meha.

Zadrževal sem besede, ki naj bi se ponorčevale iz njegovega strahu. Begale so skozme, polne cvilečega smeha. Zvile so me v pasu, da sem moral počeniti. Čepé in oprt z rokami ob pod, sem prisluškoval upanju svojega prijatelja, da ga je vrglo pokonci samo okno v vetru. Videl sem ga celo, kako se nasmiha; ošinil se je s prezirom, tenkim kakor bilka.

Župnik je še nekajkrat zanihal z notranjimi vrati, potem pa jih je glasno potisnil naprej in jih zaprl.

— Kaj, kaj zdaj? sem se režal sam pri sebi.

Tišina je spet buhnila od obokov. Kolobarji glasne teme so zavalovali kakor svilene niti. Pognal sem se skoznje z drobnimi očmi tja do oken, ki so se kakor uho nastavljali utripom s polja in sadovnjakov.

Potipal sem obita vrata in se dvignil, zibajoč se kot trebušast plamen petrolejke.

Blagajna! sem se režal. Pošta!

Pločevina je spet zadonela pod pestmi. Včasih smo delali tako za kulisami grom. Udarjal sem še močneje. Ja, prav zdaj bi se moral v to

bobnenje vmešati igravčev glas: Prihaja, glejte! Iz dvorane pa bi se moral čuti šepet, da je to res lepo.

Župnik je na moje ponovno klicanje sunkoma odprl vrata svoje sobe.

— Pa kdo je? je zavpil.

Njegov glas se je zapičil v pločevino kakor kopje. Dihal je naglas, pripravljen na vse.

— Jaz! sem se zavalil nazaj kakor pujs.

— Pa ja ne...? se mu je posrečilo do mene že po prvi besedi.

— Ja, ja! sem ga potrepljal nazaj.

Zadovoljen kot po dobrem zajtrku, ko je človek lojalen do žene in do države, sem se nasmehnil župnikovim čevljem, ki so se oglašali za vrati. Koraki so se mu veselo razbežali. Segal je po papirju, odpiral predale. Če že ni vesel, se bo pa naredil veselega, saj je župnik.

— Oh, oh! je hitel k vratom.

Za njimi je bilo že čutiti njegov veseli obraz. Obraz, ki se mi bo opravičil, da sem tako dolgo čakal. Ključi, kaj pa drugega, se bo izgovoril in pozvonil z njimi.

Porinil je ključ v odprtino in ta se je ulegel vanjo kakor v nožnico bajonet. Zazdelo se mi je, da je nožnica brez dna in da je ostra konica zatipala v temo, v hodnik in da me poskuša nabosti.

Vrata so se s truščem odprla. Župnika je svetloba porinila daleč naprej. Ujel se je name, temen in od vseh strani obrobjen s slepilom svetlobe. Kakor da se mi prikazuje svetnik.

Na obrazu ni bilo razločiti ne ust ne oči ne nosu. Pred menoj je pravzaprav stala silhueta človeka. Neumen smeh me je prevzel in vzdignil se mi je prst, ko da želi prebosti ta črni papir.

— Ja vi, vi stel se je župnik lovil z glasom.

Šele zdaj sem mu razločil usta in obraz.

— Jaz, gospod župnik! sem zadrževal smeh.

— Se vam je kaj zgodilo? se je nagnil bliže. Rahlo me je prijel za roko.

Stisnil me bo! me je obšlo. Po stopnicah me bo vrgel.

Stisk se je ožil. Pa ne več na roki. Čutil sem ga na vratu. Zadalil me bo!

— Aaa! sem zagrgal.

— Pa kaj vam je, duša draga? se mi je približal z obrazom.

Pokazal sem z roko proti njegovi sobi. Po stegnjeni roki me je krcnila svetloba. Zasmrdelo je po tobaku in umazanih, prepotenih žepih.

— Prosim, o, prosim samo! Le naprej!

Še me je držal za roko. Vedel je že, da sem nadelan, zato so se me prsti še bolj oklenili. V njih ni bilo več tiste bolestne in narejene pozornosti. Obvisel sem na njih kot na jeklenih ščipalkah.

Župnik je povetil glavo, svojo lepo in pametno glavo, in si me začel ogledovati. Najprej pri nogah, kakor da jim prigovarja, katera naj stopi naprej.

Le, le! Desna, leva! Desna, leva!

Saj gre! Spet leva!

Prestopila sva prag. Luč je jemala prostoru ves ugled. Križi, kipci, vase z ovenelimi rožami, sladkobni Jezusi. Sama šara! Kakor v nebesih in tako na zemlji, sem mu hotel reči in pokazati na šaro.

Velika Jezusova glava v kotu, s suhim vencem rož okoli čela, je strmela predse kakor prebrisan suhokranjski kmet, ki je obložil klobuk z jagodami in cvetovi arnike. Zdaj pa se, za mizo, umika vase in misli na konjsko kupčijo. Hej! Čelo se mu je prebudilo. Vsak čas me bo vprašal, koliko je ura.

Oh, in tisti angelčki! Sami negovani malomeščančki. Če bi jih vprašal, kaj znajo, bi ti odgovorili, da lulati.

In še kaj? Zamahnil sem z roko proti njim, pa me je župnik zadržal, ujel, da nisem zletel v steno.

Lulati, lulati! sem hotel vpiti. Naslonil sem se na župnika, jezen, ko da so si me res vsi ti angelčki privoščili.

Že med vrati me je župnik prijel za rame in me potisnil na divan. Noge so mi bolj drsale, kakor hodile. Od kolena navzdol so bile samo še proteza.

Sobica je bila prav tako spogledljiva kot župnik sam. Celo nadišavljena. Vsa v redu. Ko da je presrečna, da me vidi nadelanega in umazanega. Ko da je samo zato tako prijazna, ker ve, da so tudi ljudje, ki nimajo svoje sobe. Naj bodo vsaj tu kot doma. Dom, dom je duša človekova. Ko sem hotel bolj udobno sest, se je soba še bolj vljudno nasmehnila. Zašumela je s papirjem.

— Prosim! je hitela. Oh, ne dajte se motiti!

Jasno, da sem sedel na papir.

Potem je prekrizala roke in me motrila z živahnimi očmi, ko da mi ne more povedati, kako zadovoljna je, ko me vidi. No, že res nekoliko veselega, živahnega, toda dobrega in poštenega fanta. Tak obisk vendar! To ni vsak dan!

Papir pod mano je zašumel, ko sem se hotel nagniti k steni, a jo je dosegla samo glava. Gospod župnik, moj prijatelj, pa se je oprl na komolec. Najbrž ga je lovil hud spanec, toda obisku, in še tako dragemu, res ne more reči, da ga boli glava.

Osvetljen s stropa in še s strani, je bil videti precej svež. Sit je bil kajpada tudi. Morda bedrc in pesice, ki je slajša kakor Jezusova kri. Res se ne more pritoževati, da v tej deželi jedo samo komunisti. Jaz pa sem, po resnici, že ves dan lačen. No, lahko bi bil tudi sit, kaj ne? Manj kozarcev in več krožnikov. In potlej? Sit bi šel v posteljo in bi bral časopis. Potem bi zadremal in nazadnje zaspal. Brez sanj. Sanjajo bolniki in pijanci. Toda moja miza, moja postelja in stoli so natanko isti kakor jaz.

Odljudni so. Temni! Surovi! Grozé! Najbolj čudne stvari se pogovarjajo. In potem obešajo, streljajo. Same rihte si izmišljajo. Z njimi je mogoč samo prepir. Proč z vzgojo, vpijejo. Kakšen humanizem neki! Strah te je! Iz strahu ljubiš. Fin si! A tvojega očeta, ki ga omenjaš v življenjepisih kot proletarca, so topli bolnega. Dva meseca pred smrtjo. Ti pa ga rineš na tistih papirjih tako himnično kot Pengov junake na svojih freskah. A, čemu jih je dobil? Si pozabil? Zaradi sleparije, ki jo je odkril in povedal naglas. Tvoj proletarec, snob usrani, je od jeze

jokal in vpil: Saj imam dva otroka, dali ste mi pa samo en bon. Kaj pa to, a?

In zbudil sem se kakor gora. Mogočni skladi apnenca niso več vzdržali ravnotežja. Prsti so mrliško ozeleneli, ko sem se nagibal nad tujim životom.

— Zakaj si ga pretepal? sem mu rjovel v uho.

Obraz se mi je zarežal, vrat pa je bil tako trd, da se ni vdal ne jezi ne sili prstov.

— Tudi tebe smo! je vpil vame. — Mamó, sestro! Sestra ne bi smela popackati pozdravnega pisma!

— Marš! Otrok je bila, osem let ji je bilo! Roko ji je zaneslo od veselja, da bo tudi njeno ime v pismu.

— In je naredila packo!

— Packo! Učiteljica pa jo je po prstih. Porinila jo je v klop kakor smet.

— Smet, hahá!

— Po šoli pa je tekla domov, da nam skuha fižolovo juho, in namesto lorbeka in soli so padale v lonec solze.

— To ti je učiteljica!

— Res, obhajana od vseh režimov!

Prsti na vratu so popustili. Nobene moči ni bilo več v njih. Umi-kali so se kakor omajana, bolna telesa, hranjena s fižolovko in solzami.

Župnik se je zagledal v nenavadni molk kakor bravec, ki je prišel s knjigo do konca. Zdaj samo še zbira vtise in mu je nekoliko žal, da ni pisatelj nadrobno opisal, kaj so ljudje jedli na banketu.

V mojih očeh pa je rasel kupček solz. Gledal sem skozi one-melega župnika. Ob vsaki solzi, ki je navrela, ga je bilo manj. Dokler nisem ostal popolnoma sam. Potem se me je lotila tišina in mi iztrgala iz ust trdi kamen žalosti.

— Prosim vas! No! se je tudi v župniku zganilo.

Tišina pa je trgala kamen za kamnom. Brž ko so usta postala lažja, da bi lahko kaj rekel, je bil že nov v njih, nov in večji.

(Konec prihodnjič)

JUTRO

Pavle Zidar

(Konec)

— Slišite! je odrinil stol in pristopil bliže.

Videl sem ga, a je bil samo senca. Gledala me je od daleč in njen hlad je bil tako krhek, da se je drobil sam od sebe.

— Zakaj ste žalostni?

Hotel sem reči: Zato! Usta je napolnil tako težak kamen, da mi ga ni mogla niti tišina več iztrgati. Poskušal sem ga z roko vzeti iz ust. Vanj so udarjali zobje kakor kopita.

— Čujte! me je budil župnik in se usedel zraven. — Teže mi je kakor vam. Ne morem vam pomagati, če samo molčite. Recite kaj!

Trdo v ustih se mi je začelo mehčati. Pogoltnil sem droben kamenček, ki je še ostal. Iz oči, ki so bile kakor potopljene, je molel pogled. Odbil se je od sten in se spet potopil. Usta so bila zdaj že vsa prazna. Slišati je bilo že besede, tihe in slabotne. O kako lahke so že bile!

Prijatelj je spet potrkal name.

— Je minilo? Saj bo še vse dobro! se je hotel razigrati. — Šli boste domov in se prespali. Postelja vam je potrebna.

Zmajal sem z glavo, župnik pa mi je spet prigovarjal, da je postelja zdaj vse, kar si more izmisliti zdrava pamet. Hotel me je prepričati z uro, ki je že pozna. Z ljudmi, ki me lahko srečajo v takem stanju. Naj se, za božjo voljo, ne pustim v zobe. Če želim, me bo spremljal, da ne bom padel. Z lučjo mi bo posvetil.

Odkimal sem. Branil sem se vseh teh besed, vse te darežljive pozornosti. Ljudje! Mar mi je, ali govore ali molče. Ali pa me ogledujejo nagega. Jaz nočem domov, nočem postelje! Nočem miz, stolov, jedi! Nocoj bom hodil in iskal. Tiste, ki so topli mojega očeta, mojo sestro in mene. Mojo mater! Izruval jih bom iz sna s koreninami. In če jih ne bom mogel z rokami, jih bom z zobmi. Naj občutijo sapo iz mojih nosnic! Kam domov, ti trapasti župnik? Kje pa je še kaj mojega doma? Kje, te vprašam?

Takšnega so me topli! sem pokazal z roko.

Videl sem tepeno mater.

Pretepenega očeta.

Sestro, ki so jo po ustih zaradi packe.

Ali je to, ti moj vzgojeni prijatelj, še lahko dom? Ali še lahko lažeš, da ne bi mislil na tiste, ki so topli? Jaz, župnik, jih premlevam vsako noč, drobim jih kakor zrnje.

Nocoj mi je pa do hoje. Hodil bom in iskal. Z nobeno posteljo mi ne hodi blizu, dragi župnik, z nobeno uro, z nobeno lučjo! Vidim! Voham! Tudi ti si, o prečastiti, obdan s sencami, ki te varujejo. Tudi tebe se bo nekoč izmislila zdrava pamet namesto postelje. Kar ti spi!

Župnika je ovila očitajoča skrb. Podrobil je z očmi, ko da mu luč ne da miru. Pa je bil le jezen. Nase, name! Razmišljal je, ali naj me s

silo pripravi, da grem spat. Ali naj zavpije, naj bo te pijanosti že konec... On, on ima še delo.

Drobil je z očmi, hodil je z njimi gor in dol, od stene k steni, ko da me ni. Še enkrat mi bo rekel. Rekel mi bo, da je vesel, da sem ga počastil z obiskom. Zmerom, od prvega najinega srečanja sem mu drag. In med nama rečeno, gospodinja se mu je potožila, da sem čudak. Prihajam ponoči, tuje ljudi (ne bo rekel sumljive ženske) prenočujem. Samo njemu se imam zahvaliti, da sem še tam.

Sklenil bo roke in me vroče poprosil, če me lahko vidi jutri. Ura ga priganja, on pa mora služiti tudi njej. Jutri pa...

— Kaj, bi šla? je podrsal s čevlji.

— Ne morem, gospod župnik! sem tiho rekel. Bil sem še preveč v bolečini. Preveč sem se spominjal, da so topli očeta. Spet so se mi vzpeli svetli kupčki solz kot prve radosti na dekliskem životcu.

— Saj niste toliko pili! se je izšobil in iz nosnic se mu je usopila užaljena sapa.

— O, pa še kako! sem se zadrhl nazaj. — Žrl sem ga, razumete. Samo to je škoda, da so zaprli in da mi tista smrajda natakarska ni hotela dati pijače. Popil bi tudi njo, če bi bila vsaj luža, pa je bila le mrha. Kdo bi prebavil takšno kožo!

Butnil sem z glavo nazaj ob steno. Miza, omara in kovček na omari so kar poskočili.

Župnik je od presenečenja povlekel stol, se ugreznil z rokami v divan in vstal. Zdel se mi je kakor podrto drevo, ki so ga, ne vem zakaj, vzdignili in od vseh strani podprli.

Odrinil je s kolenom stol in začel očitati z jezo:

— Pili, žrli! Ali ni škoda denarja in vas? Denarja, ki ga ne pobirate po tleh. Zanj se ubadate ves mesec. Vas pa... Ja, saj vam je komaj dvajset let, pa tako resignirani! Ne vem, ne razumem vas, kaj vas je pahnilo v žalost, ki ji ne vidim konca. Taki vendar ne morete imeti družine ne prijateljev.

Besede, s katerimi je hotel še na dan, so ga ustavile kakor vajeti. Obstal je kot pribit.

Nasmehnil sem se, saj sem ga slišal tudi zdaj, ko molči. Povedal bi mi rad, da ljudje nočejo tujih skrbi, ko imajo že svoje. Ljudje skušajo pozabljati, jaz pa se, nasprotno, spominjam vsake malenkosti. Vsake besede, ki me je užalila, vsakega obraza, ki mu nisem bil pogodu. Zamerljiv sem do egoizma. Življenje vendar ne prizanaša. Je slepo. Če pa bi imelo oči, potem to ne bi bilo več življenje, ampak sam bog. Samo on deli pravično.

Kaj pa je, gospod župnik, z njegovo besedo, ki prebiva med nami? Če je življenje slepo, prav. Kaj pa, če je tudi gluho? Gluho za besedo božjo?

Ne, ni! Sliši jo! Glejte, od nas, duhovnikov, jo poslušaj vsak dan. Ta beseda je v vseh nas. Če je ni, je življenje obup.

Obup? Kaj veste vi, gospod župnik, koliko je bilo te besede v meni!

Potem niste slepi. Potem vidite!

Vidim! Prav zato se mi je tudi življenje obrnilo v želodcu. Ni le slepo, tudi gluho je to naše življenje, omračeno, in prihaja ter odhaja nesluteno. Kdo mu zapoveduje? Kdo?

Župnikova usta so hlastnila v preišljeno besedo. Zlagana medlost jih je obrobljala, ko da koketira s svojim vernikom.

— Glejte, je poskušal olepšati svoje misli, — zame ostanete, kar ste. Ne veselim se vaših stisk kakor drugi. Pa tudi ne poznam jih. Po drugih vem, da se vas je neki bivši okraj spretno rešil. Pravzaprav, neki Kaštelac vas je bil sit. V neki kleti da so vas prijemali zaradi... No, saj veste.

— Kaj so me, gospod župnik? Prijemali?

Nastavljal sem obraz, ko da sem gluhi. Nobene kleti se nisem mogel spomniti.

— Ne! Prosim, to mi boste pa kar povedali.

Vstal sem z divana, pravzaprav sem se dvignil kakor ogenj.

— Ah, nikar! mu je bilo žal, žal da bi se snedel. — Saj ne vem natančno, ali v kleti ali...

— Pa s tistim na dan, kar je nenatančno!

Župnik si je poiskal nekoliko potno čelo z dlanjo. Prsti so se razmikali po obrazu kakor veje in videti je bil kakor skrit. Rekel mi je, da bi mi povedal, če mu obljubim, da grem potem takoj v posteljo. Tisti »obljubim« in pa »posteljo« sem občutil kot nagovorjena ženska. A sem se uprl tema postanima besedama.

— Povejte! sem vrtal vanj.

Gledal sem ga v senca, ki so jih srebrili ščetinasti lasje.

— Kar vem, nič več! je rekel suho. — Čudim se pa, saj to je prava pravcata bajka o vas, vi pa o nji niti besede. Na vlaku si jo pripovedujete, kjer vas poznajo in kjer vas ne. Matere straše otroke z vami. Ja, no, oprostite mi! Nikoli nisem mislili, da jo bom moral prav jaz povedati »junaku« te bajke.

S prstom si je krotil smeh, ki se je vgnezdil na njegovih ustih. Tipal si jih je, pritiskal, ko da še zmerom vrta, ali naj pove ali ne. Potem je vrgel roke na kolena in obraz je bil pripravljen.

— Ne jezite se! je še prosil in začel pripovedovati.

Nisem živel v davnih časih, jaz namreč, ampak sem se ga nekoč natreskal kot nocoj, da me je zapustila pamet. Mnogi vedo, kje sem hodil. Pod nekim drevesom sem skoval načrt. Vdrl sem v samotno hišo z ruto na obrazu in zahteval veliko vsoto denarja. Ljudje pa v krik. Jaz, strahopeten, pa pot pod noge. O, pa ne v noč in po kakem bregu. Še kaj! Skočil sem v shlajeno peč in iz peči v dimnik. Tam sem si obraz natrl s sajami, ko da mi bo to v pomoč. Ljudje pa veseli, da sem smuknil v peč. (Bajka na tem mestu ne govori, da bi vaščani bili plat zvana.) Sklicali so vas. Izbežali so me iz dimnika kakor kračo in me javno vprašali, kdo sem.

— Si tovariš Kralec?

— Nisem!

Prijeli so me za roke in me odvedli k vodnjaku. Tam so me potem umili in iz saj se je izluščil kakor bob — moj obraz.

Stisnil sem si z dlanmi glavo, da ne bi razpadla od tega pripovedovanja. Toda glava je vseeno silila narazen. Skozi obroče mojih prstov so zevale špranje in nobena misel jih ni mogla zamočiti. Vsak hip, sem čutil, se bo glava razlezla, razpadla bo pred župnikom in pred mano kakor škaf.

— Slišite, sem ga obgovoril ves iz sebe, — pa kdaj sem zagrešil ta rop!

Župnik se me je ogledoval s stola kakor udomačena kavka.

— Saj ga niste!

— Zakaj so me pa potem umili?

— Tudi umili vas niso!

— Zakaj so pa potem v strahu pred menoj? Zakaj si potem pripovedujejo to?

Kavka na stolu je pomolčala. Zašumela je z obleko, ko da je segla z glavo pod perut.

Še bolj sem stiskal glavo, a zdaj s komolci, in to že ni bila več glava, ampak ploska deščica, vse drugo je bilo že na tleh.

— Zakaj si to pripovedujejo? mi je ponovil. — Ali ne veste, da ti ljudje od pripovedi žive.

— Od teh svinjarij! sem se vsul. — Od tega ne žive ljudje, ampak... Kako si morejo izmisliti kaj takega, kaj tako primitivnega? Dobro, odločil sem se za rop. Bil sem pijan kakor čep. Tudi če bi bil res tako na tleh s pametjo, gospod župnik, ne bi smuknil v peč in iz nje v dimnik. Kaj pravite? In še saje ti privlečejo na dan. Pa umivanje in javno spraševanje!

— Bodite veseli njihove preproste pameti! se je nekam zbal župnik. — Pravite: primitivni! Saj to je na dlani. Če bi se res odločili za rop, tudi pijani, bi gotovo v najslabšem primeru skočili skoz okno, ne pa v peč in ne vem kam še vse.

Obliznil si je ustnice in jih zadržal z zobmi, da so zardele kakor strjena kri.

— Ampak, dragi prijatelj, je začel stišano, — kaj pa, če bi bila njihova pamet manj bajkasta. Recimo, da se v to pripoved vtakne pametna buča in zamenja samo peč in dimnik in tiste saje z begom skozi okno. A? Kaj bi bilo z vami? Strah, da bi bilo to mogoče tudi še zdaj, je zbral vso glavo, in kakor v žarnici so začele bliskati misli v vse strani.

— Čemu se že ne vtakne zraven, me je razjezilo. — Ali pa se še bo? Kaj pravite. To bodo zagotovo še storili. Boste videli, da se bodo spomnili te svinjarije. Če so se te...

Župnik me je ustavljal z roko, ponujal mi jo je tako blizu, da bi se ji najraje zaupal.

— Ne bodo se, je hitel nasproti, — ne bodo! Ali jih ne poznate? Koseščani nočejo tistega, kar je res. Stoletja žive od pripovedi, od garanja in slabega vina. To jih drži pokonci, ne pa oglata in simetrična resnica. Nje se boje. Če pa že zaide mednje, jo osmešijo. Nadenejo ji roge in pisane trakove. Zaneseni so od anarhije. Človek bi rekel, ko se vozi ali hodi po Koseški, da je to bogaboječje ljudstvo. Cerkev tu, znamenje tam. Oni se pa pokašljajo na boga. Verjemite ali ne, več

jim je za lanski sneg. Boje pa se, recimo, uradnega papirja in svojega imena na njem. Vedo, da gre takrat zares. Ali bodo morali razmišljati in ne bajati, ker oblastem ni do pravljič. Morali bodo v neko kanclijo in tam reči ja ali ne. Nič kaj vmes ali pa zraven. In kadar sta pred Koseščanom le dve poti in mora samo na eno izmed teh, takrat ne bo zacingljajal kakor zgubljen para, kar bo, pa bo. Šel bo na pot, pa če je tam ogenj ali sam sodni dan. Glava gor, glava dol! Njegova, mislim, pa tudi glave drugih, ki jih srečuje. Snemal jih bo kakor buče. — In takrat ne pozabijo niti na dlako, če jim je storila kaj zlega. Zdaj, ko si še izmišljajo neumne in žalostne o vas ali o meni, so res kakor kaznovana bitja. Stisnili se bodo ob kraj poti, še če imate aktovke ali novo obleko. O, si boste mislili, to je pa res ljudstevce! Kaj bi jim človek dal. Oni pa so na tihem že opravili z vami. Izgubili ste glavo! Ne verjamete?

Rasel sem od začudenja kakor od kvasa. Tudi to župnikovo pri-povedovanje se mi je zadelo bajaranje. Toda čeprav je bilo polno saj in drugega, sem le začel verjeti v ta neznani obraz Koseške.

— Ne mislite, se je utrujeno nasmehnil, — da vas bodo na skriva-j... Na samem. Ne! Koseščani so mehki. Kokoši koljejo s solzami v očeh. Pa tudi, če berete sodno kroniko, morda niti enkrat na leto ne omenja kakega kraja v Koseški, kjer bi kdo koga zaklal ali kako drugače zverinsko umoril. Čeprav več jedo kakor pijejo, se le ne zgodi zločin. — Kadar Koseščani pijejo (osli so tisti, ki pisarijo o njih, kako se v soboto ali pred praznikom vzpenjajo s palico v breg k zidanci ali hramu in potem na vso žalost in trpljenje pijejo), zraven tudi pojo ali pa se pogovarjajo na dolgo o vojnah. Tam, v tistih samotnih hramih in zidanicah si potem izmišljajo pripovedi, tako čudne in mračne in polne otroške grozljivosti, včasih celo komične. In kot sem vam že rekel, jim je malo mar, če tisto, o čemer govore, ni res. — Le, le! Obiščite jih, zaradi govoric o vas. Prisegali vam bodo na svoje oči, da kaj takega niso govorili o vas. Ja, slišali so, govorilo se je. Ampak oni nimajo pri tem niti mezinca zraven... Veste, jaz jih poznam, in če vam jaz rečem, da so to večji pogani kot kaj vem kdo, potem želim, da mi to tudi verjamete. Oni preklicujejo svoje zmote v spovednici, na sestankih, takih ali takih, pa se kar okregajo, kako neumni so. Sram jih je, da se toliko motijo. No, si misliš, sem jih pa le premaknil. Si jih! Ampak prav tja, kjer so bili. Od svojih bajk in senc ne gredo živi. Te vprašujejo, kdaj naj zaupajo v boga in kdaj ne.

Tudi župnikov obraz je zašel v senco, ki ga je prisilila v molk. Veličasten in samosvoj, kakršen je doma samo po cerkvah. Pred njim se lahko zgrudiš samo v šepet.

— Veste, tu med njimi bom tudi ostal, je začel spet tiše. Pogled pa mu je medtem silil drugam, kot vsakomur, ki se začne česa spominjati. — Ko sem prišel v te kraje, so se umikali tudi moji aktovki. Čedno ljudstevce, sem si govoril. Kaj bi jim le dal? Pa so tekla leta in še danes verjamem, da so pozabili na tisto aktovko. (Videli boste, da se je župnik o tem motil.) Pa smo si prišli vsak na pol pota. Jaz sem jih pokopaval in krščeval, oni pa so mi navozili stelje in pokosili travnik.

Poskušali smo moje vino in še več njihovega. Za silo sem jih tudi zdravil. Tožbe sem pisal za obe strani, če ni šlo zlepa. Ugašal sem špetire med zakonci. S prižnice sem jim tudi oznanjal peronosporo in sadne uši. Moja beseda je zmeraj zalegla za dve.

Spominjam se, da smo se radi srečavali. Ali smo se stožili nad vremenom, nad boleznimi, nad težavami pač, ki jih nihče ne zmore nositi sam. Prihajal sem na njihove domove, oni pa so se mi v zadregi opravičevali, ker so domovi tako skromni. Obiskavali so me tudi oni. Tako je bilo vse do predvojne.

Nekaj tednov prej, preden se je začelo, so naenkrat govorili samo o Hitlerju. Da je dober za kmete in delavce. Res, da pozna samo železen red. A treba je le ubogati, pa je denarcev kot pšenice. Nekdo jim je celo pisal, da bo v te kraje zanesljivo prišel in pometel tudi s ta črnimi gospodi. Tam, kjer je on, ta črnih ni več.

Kmetje so sicer še prihajali v cerkev, začeli pa so se me izogibati. Nobene besede se ni dalo več spraviti iz njih. Če je že naneslo, da smo se srečali, so se le še smehljali v svoje razrite brade.

Verjemite, mislil sem na ta smeh ponoči in podnevi. Zbujal me je. Slišal sem ga v temi, pri jedi, zjutraj in zvečer. Z nobenim delom se ga nisem mogel rešiti. Spremljal je že vsako mojo misel, vsak moj gib.

Saj to je smeh človeka, me je obšlo, ki bo ali je že nekaj zakrivil. Tako se smehljajo ljudje pred tatvino in še pred nečim hujšim. Svojo pot do tatvine skušajo zatajiti z bedastim in že na prvi pogled razumljivim videzom. Vprašanje je le, kaj tajijo, ali samo rop ali uboj.

Seveda sem na to odgovarjal precej sentimentalno. Ko sem se izprašal, s čim bi dal povod, da jutri ali pojutrišnjem trčimo drug ob drugega, nisem našel, verjemite, nič drugega kot svojo aktovko, ki so se ji v davni preteklosti umikali in se je bali. Aktovka! Ali si morete misliti kaj bolj neumnega za obračun med ljudmi? Pa vendar!

Aktovko nosi oblast. V njej so pozivi, tožbe, kazni. Tam so papirji, kjer so zapisana njihova imena. Tam je zaznamovana vsaka njihova slabost. Od aktovk, kadar so se pojavile v vasi, niso dočakali nič drugega kot gorje. Bile so legalizirani tatovi! In do njih se je bilo treba lepo obnašati. Kot do zlih duhov. Všečno.

In umikali so se jim s poti, aktovkam. S prijaznostjo, ki mi ni bila nikoli docela razumljiva. Človek ob vsem tem ni zmožel drugega, ko da je vzklikal: Ljudstevce! Ljudstevce!

Da, takrat so bili sami, pred njimi aktovka, ki je žrla in grizla v revščino, za hrbtno pa že stoletja in stoletja nobenega upa. Zdaj pa se naenkrat rodi nekje gospod Hitler. Rad ima samo kmete in delavce. Plačuje, da je groza, in preganja tudi črnuhe, kakršen sem jaz. Res pozna le železen red: »Ajns, covaj!« Obrniti se že moraš, ampak kar vzame, tudi plača.

Kdo ne pozna Ivančevega Naca? Reven je bil kakor ciganska para. (Ta jim zdaj piše pisma. Pa ne več: Vas pozdravlja, ampak *Herzliche Grüsse von Ivanitsch Ignatz.*) Ljudje se še spominjajo, da je kure kradel. Postaval je, ko da ga veter podpira. Kar naprej so pozvedovali za njim. Enkrat so pa rekli, da ga ni. Zdaj bo pa na Hrvaškem delal Ivančevki dobiček, so brili norca.

Pa so se urezali. Ta stara je bila od dne do dne bolj pri denarju. Začeli so z novo hišo, končali pa pri srenjskih gmajnah. Danes pa imajo že gostilno in trgovino. In ta stara ni več Ivančevka, ampak Ivančeva.

No, ali je ta Hitler možak ali ne? Prmej! Po časopisih ga res ne marajo, saj. Kdo pa mara kmeta pa delavca ali pa tistega, ki se vleče zanju? Nihče! Pisarijo nekaj, da je tiste Čehe in Poljake grdo zdelal. Obdal da jih je z bodečo žico in električno. Seveda jih je, reda niso marali in njega tudi ne.

Ampak da ve zanje in da misli sem! Zadnji čas je že! Mi, no, bo že videl, ali smo ali nismo zanj. Pri nas je reda treba in tudi teh črnih je preveč...

— Vidite, dragi moj, se je ustavil župnik, — tako je bilo to. Enkrat po tolikem času so se spet na nekoga naslanjali. Priznajte, da je to sladko! Plačani bodo! Red bo! Oni pa nič več Frenceti, Jožefi, Ivani (na tihem so se ogovarjali že z novimi imeni — Franz, Josef, Johann)! Da jih le ne bi ta Hitler zgrešil!

Kaj pravite, ali ne bi bila v strahu zanj tudi midva. Ali se ne bi smehljala in skrivala svojega upanja pred ljudmi, ki nosijo še aktovko. Še danes, jutri pa bodo že brez nje. Tudi vi bi se branili pred njihovimi smehljaji, kakor sem se jaz.

Krščeval sem vas in pošteno pokopaval, sem jim govoril na tihem. Zdravil sem vas. Za svoj denar sem naročal zdravila. S prižnice sem vas učil sadjariti. Obiskoval sem vas na domovih, jedel z vami in molil z vami. Bral sem vam iz časopisov o vojni.

(Z aktovko! so odgovarjali, prav tako na tihem.)

A vsa ta sentimentalna spominščina ni zmotila njihovega smeha. Še naprej se je cedil po bradah in mi grozil. Naj sem se spomnil še tako daleč nazaj in res usodnih ur, ko sem skupaj z njimi preprosil smrt, da se je umaknila iz hiše, nisem dobil v odgovor drugega kot svojo aktovko in njihov smeh.

Spoznal sem, da je zdaj neumnost hoditi jim s kakršnimi koli spomini nasproti. Vse to je bilo zdaj brez cene zanje. To jih ne more odvrniti od upanja, na katerem so sloneli kakor pijani. Stare poti se zanje zaključujejo. In tudi, kar je bilo dobrega na njih, ne vidijo več. Zdaj so že izvoljeni. Vstajenju prisluškujejo. Vetru, ki ima duh po železu in ki že dolbe po njivah nove brazde. Samo še dan morda, pa bo tu!

In potlej? Prmej! Da, vzdignili bodo farovž, razklal se bo kakor ilovnata kocka. Vsak kos posebej bodo pretipali, kje bi bil jaz.

Nič dobrega me ni čakalo. Nehal sem se trapiti, prijatelj, da sem jim samo pridigoval in bral časopise, jih krščeval in pokopaval. Z nobeno od teh stvari se jim nisem več postavljaj po robu. Prisluhnil sem jim, kaj še bi jih na meni moglo razjeziti. Smehljaj, ki je skrival vse te znane obraze pred mano, je rasel. Tako me je izbrusil, da sem čul ponoči vsako travo posebej. Če bi preslišal eno samo, bi bilo morda že prepozno. Kaj pomenijo samotni koraki ponoči po travi, ve samo tisti, ki jih pričakuje!

Tiste dni se je njihov smehljaj polastil tudi njihove govorice. Njihovih rok, nog! Teles! In ta smeh je bilo zdaj že slišati kakor uro.

Njegov vse glasnejši tiktak je bilo slišati, ko da nekdo trka po deski. Glasno in vznemirljivo. Zmeraj bliže. In glasneje!

Do kod še hočejo kazalci te ure? sem se spraševal tisto popoldne. Zdaj se bo ustavilo to tiktakanje, zdaj zdaj, sem šepetal. Znenada pa je v kuhinji nekaj zaropotalo. Ko da se je iz kredence usul ves porcelan. Slišati je bilo noge v črepinjah.

Ura je obstala. Hitro sem se oprijel mize. Slabost me je obstopila kakor neznani moški. Vedel sem samo to, da ne morem hoditi.

Po stopnicah so zadržali koraki. No, bomo videli, sem si še rekel. Vrata so odrinila zrak in kuharica mi je rekla z glasom, ki ga je imela samo za večerjo: Prišli so!

Zdaj je na župniku zamižal ves obraz in se spustil kakor račji kljun na obilni život. Župnik je dihal kot stara perutninarica. Niti besede ni mogel več primakniti k vsemu temu, tako je bil zdelan. Nič več mu ni bilo mar, ali mislim domov in v posteljo. Gledal me je, kako ga gledam.

Tista račja usta na životu se lahko vsak hip zbude in se zapode kakor škarje proti meni. A župnik ni nameraval nocoj z nobeno besedo več na dan. Naj mi pripoveduje, kako je potem Koseščanom ušel? Kako je z napol prazno aktovko tekkel po župnijskem vrtu? On, gospod, na begu! Zatikal se je v grme kakor prikazen Mojzesa. Skrival se je pred tem motnim vstajenjem, ki je dvignilo njegove vernike. Ali ni ta veter, ki diši po železu, tudi zanj? Ali je novo, ki prihaja, zmerom samo last sodrge? Vse samo zanjo? Ali hoče to vstajenje samo njega? Ali bodo preganjavci in njihovi domovi z njegovo smrtjo svetlejši? Bodo?

Niti za tren jih senca mrtvih ne bo pahnila v malodušje. Na prste jih bodo prešteli, koliko jih je. S pošastno natančnostjo se bo sodrگا spominjala, kje je kdo obležal. Te smrti se ne vrnejo več v življenje! Če se jih že spominjamo, se jih zato, da še bolj pozabimo nanje.

Čudno, da me ni ta pripoved vrgla pokonci in pognala skozi vrata. Od strahu in vonjev, ki so se trgali iz nje. Gospod župnik, tako se mi je nenadoma zazdelo, sploh ni več živ. Mrlič je! Izkazujem mu poslednjo čast, ne da bi vedel. Desetletja že ni več živ!

— Župnik, čujte! sem zavpil.

Vdal se je mojim besedam kakor gledališki zastor. Naj se ga dotaknem? Ali naj se približam njegovim rokam in jih vzdignem kakor pred sedemnajstimi leti tista ženska, tista nora?... Ampak tu ni krvi, da bi zabrodil vanjo in ki bi zablestela kakor postrv.

Ne, ne, jaz ne verjamem v takšno smrt! Ne, prosim vas, ne več te smrti. Župnik, ne! Jaz bom bruhal! Oooo!

Tiho julijsko popoldne me je spet oplazilo, otroka. Savski prod se blešči, jelševje in vrbje izpareva svojo grenkobo. Iz razbitih stekleničk na napušču sladkobno zaudarja po starih zdravilih. Z brega Save se je neslišno utrgal trop fantov. (Župnik, ne, prosim vas, ne!) Vsi so obloženi po hrbtu in ramenih z lapuhovimi listi. Sonce je geometrijsko

dognan obod kroga. Vseh tristo šestdeset stopinj strni navzdol in sežiga prod. Fantje molče, ko se prilepim še jaz ob sprevod. Nihče ne zine, kam gremo. (Župnik, župnik...!) Zrinemo se na napušč in potem na cesto, kjer je prah gorak kot pepel. Nobene sence. Razriti stari plo-tovi so od vročine še bolj brez moči. Kakor pobiti od kapí so.

Slišati je samo še stopala, ki mehko razrivajo na vse strani prah. Sipek prah oblizuje noge vse do kolen. (Ne, nikamor več ne grem! Župnik!)

Pred pritlično hišo je bilo dvorišče že polno ljudi. Videl sem, da prihajajo in odhajajo od oken kakor mravlje od drobnega koščka sladkorja. Mirno in v vrsti, ko da ga je tam še za vse.

Prestopili smo plot, ki je tudi popustil pred vročino, in se zrinili v vrsto. Pogled je še bolj utihnil in nosili smo ga kakor svečo pred seboj. Odhajajoči so kakor obhajanci zrlí vase, nekam zlagano so prísliškovali kruhu, ki so ga prejeli. Toda oči, te so verjele vanj. Bile so odprte kakor lipov list. V njih pa je bila smrt kakor črno znamenje v mesecu.

Smrt? Nikoli nisem verjel vanjo. Ljudje ne umro. To ni res! Verjel sem, da se je nekaterim zahotelo le samote in da so jim ljudje nalašč ustregli, tako da so raznesli vest, da so umrli. Da pa bi mi verjeli v to smrt, so vzorno posneli v mavec ali les njihove obraze in telo, si izmislili zraven še krsto, vence, sveče, solze. Našemili so jih v lutke.

Vse mrličé, daleč in blizu, sem obiskoval. Od nog sem se pomikal k rokam in naprej k obrazu. Kakšni obrazi! Sam mavec, sam les! Smejal sem se jim, norčeval sem se iz njih. Vedel sem, da če bi jim izpulil roko, bi se odlomila kakor suha. Ure in ure sem strmél v mrličé. Rad bi bil sam z njimi in se jih dotikal. Pa so pazili name, vsak moj gib so imeli na očeh. O, vem, vem zakaj!

Tudi zdaj, ko sem se nagnil skozi to pritlično okno, mi je šlo na smeh. Kako je samo ležal tisti moški tam! In temu naj bi se reklo smrt? Moj bog!

Miza je bila še polna nedeljskega kosila. Po veliki srebrni žlici so hodile muhe, krožnik z juho pa je bil odpit le napol. Ogromne postelje so bile pregrnjene z obledelim in težkim pregrinjalom. Tla — saj jih je bilo komaj za čevelj, dva — pa so bila zatlačena s telesom, ki je bilo tako kratko, da bi ga lahko zgrabil kot zaboj in prinesel k zelenkasti peči. Moški je imel roke stlačene k trebuhu. Od glave pa je silila k vratom za prst debela rdečkasta mrena, ki se je gubala in vznemirjala zaradi prepíha.

Za hišo pa je vpila ženska, naj jo puste že k njenem Milanu. Naj-brž so bili tam moški, ker je bilo slišati samo njo. Njene korake, ki so drsali po betonu, kakor da moški vlačijo sem in tja pijanko.

— K mojemu Mi-lanu! je padalo na vse nas kakor z neba, da smo se začeli prestopati.

Potem se je zadaj za hišo zlomila deska in slišali smo bežeče ko-rake. Slišali smo tudi roke, ki so grabile po steni.

In ženska, res kakor opita, povaljana in raztrgana, se je znašla v sobi, se naslanjala na peč in vpila, ko da se norčuje iz sebe in iz onega na tleh.

— Mi-mi-lan!

Nisem vedel, ali se bo zasmejala ali zajokala.

— Milan-ček, Mi-lanček! se je odrivala od peči kakor dekletce, ki se igra z mlajšim bratcem.

Gmota pred njenimi nogami, gmota v lilasti obleki in črna v obraz kot ključavničar, pa se je ugrezala vase kakor gnila ilovica. Kravata se je stegovala od nje prav do postelje. Ustnice so se ležečemu zdebile kot po pretepu. Bile so črne in z belo cunjno slino vmes.

To naj bo smrt? Nikdar!

Ženska pa se je še zmerom držala peči. Podobna je bila zeleni kolilici, ki se ne more preobjesti zelenega lista in se odriva le zato, da ji bomo dali mir.

Toda za nekim »Mi-mi-milan-čkom« jo je le vrglo. S črnimi in prašnimi čevlji je zabredla v nagubano in kakor pesa rdečo mrežo. Padla je na kolena: zalita, okrogla in bela. (Vse ženske imajo takšna in hočejo z njimi prebiti pod.) Vrgla je svoje roke na mrličev rokav in si ga zanesla k ustom. Prsti moškega so zaštrleli kakor poparjena kokošja noga...

— Župnik! Župnik! sem prijel za njegov klotasti rokav.

Obrnil se je k meni in znesel tako debel pogled kot kokošje jajce.

— Grem! sem mu govoril. — Mudi se mi!

Jajce pa je tiščalo za mano. Še se ni znašlo, kaj hočem.

— Aha, vi greste! je vstal. — Pa zbogom! Lahko noč. Ali boste našli po stopnicah?

Nisem mu odgovoril. Slišal sem ga, kako z vrha stopnic nekaj naroča, pa kdo bi ga zdaj čul, ko je pred menoj še vsa noč in smrt.